

NACRT POVIJESNOG I PROSTORNOG RAZVOJA SREDNJOVJEKOVNOG VLASTELINSTVA ŽELIN U 13. I 14. STOLJEĆU

Nikolina Antonić
Zagreb

UDK 929.735(497.521.6Želin)“12/13”
94(497.521.6)“12/13”

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 21.6.2021.

Prihvaćeno: 14.9.2022.

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/mnlqgr18y>

Vlastelinstvo Želin, od zadnje četvrtine 14. stoljeća ponekad zvano i Želin-Čiče (Čičan), rasprostiralo se krajem 16. stoljeća istočnim i južnim dijelom Turopolja te djelomično uz tok rijeke Save, na njezinoj lijevoj i desnoj obali. Međutim, vlastelinstvo nije imalo taj opseg kada se spominje u prvim pisanim izvorima iz 13. stoljeća, već se ono postupno formiralo. U ovom radu analizirat će se izvori iz 13. i 14. stoljeća, od prvog spomena Želina 1217. godine, pa sve do kraja 14. stoljeća. Predmetom analize bit će vlasnici vlastelinstva u pojedinom razdoblju te stanovnici na vlastelinstvu, dakako, u mjeri u kojoj relativno malobrojni izvori dopuštaju. Uz to, naglasak je stavljen i na analizu prostornih podataka sadržanih u reambulacijama, odnosno opisima granica posjeda na osnovi kojih je napravljena karta rasprostiranja vlastelinstva u 13. i 14. stoljeću.

Ključne riječi: Želin, Čičan, Čičanski preceptorat, srednjovjekovno vlastelinstvo, reambulacije srednjovjekovnih posjeda, Zagrebačka županija

Uvod

Krajem srednjeg vijeka vlastelinstvo Želin se rasprostiralo na istočnom i južnom dijelu Turopolja, a pripadali su mu i pojedini posjedi na lijevoj i desnoj obali Save.¹

¹ Detaljnu kartu vlastelinstva u tom razdoblju tek treba napraviti, no okvirno se može reći da se protezalo na području Starog Čiča i Novog Čiča, Lazine Čičke, Ribnice, Jagodnog, Zablaca, na prostoru današnjih Gradića, Petrovine Turopoljske te Šiljakovine, zatim na prostranom području Vukomeričkih gorica, od rijeke Bune na sjeveru do Cerja i Poljane Lekeničke na jugu te od Čakanca na zapadu do Lekenika na istoku. Uz to, Želinu su pripadali i Veleševac, Verbovo, Dernek, Črnc i Rugvica na lijevoj i desnoj obali Save. Naime, prema jednoj ispravi iz 1500., kojom Andrija Henning, tadašnji vlasnik vlastelinstva Želin daje u zakup svojoj ženi Sofiji utvrdu (*castrum*) Želin, daje ju sa sljedećim posjedima

U takvom obliku ne nalazimo ga od vremena prvih zapisa, odnosno od druge polovice 13. stoljeća. Vlastelinstvo se formiralo postupno, a promjene granica uglavnom su odraz velikih političkih promjena kako u Zagrebačkoj županiji tako i na razini Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva općenito. Za napisati sustavnu povijest vlastelinstva u srednjovjekovnom, a pogotovo novovjekovnom razdoblju, zasigurno bi bila potrebna poveća monografija. Ovaj članak je zamišljen kao prinos istraživanju, jer kao okvirni nacrt povijesnog i prostornog razvoja vlastelinstva Želin u 13. i 14. stoljeću može poslužiti kao metodološki primjer za iste vrste istraživanja te tematike na drugim geografskim područjima.

Iako ne u velikom obimu, povijest Želina je donekle istražena u dosadašnjoj historiografiji. Krajem 19. stoljeća Emilije Laszowski objavio je članak "Želin-Čiče", u dva nastavka, u časopisu *Prosvjeta*.² On daje pregled povijesti vlastelinstva od najranijih izvora iz prve četvrtine 13. stoljeća, pa do početka 18. stoljeća kada vlastelinstvo prelazi u ruke obitelji Thurn und Taxis. Najranije povijesti Želina dotiče se i Juraj Ćuk u svojoj knjizi *Zagrebačka županija oko XIII. stoljeća*.³ O vlastelinstvu je pisala i Nada Klaić u knjigama *Povijest Zagreba*,⁴ *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*⁵ i monografiji *Medvedgrad i njegovi gospodari*.⁶ Osim toga, za kasnije razdoblje svoj je prinos dao i Josip Adamček.⁷ Također, povremeno su se Želina dotaknuli i pojedini drugi autori spominjući ga u sklopu širih tema kojima se bave. Tako se, na primjer, Hrvoje Kekez povremeno dotiče imanja u razdoblju kada su ga držali Babonići,⁸ a Suzana Miljan u razdoblju vladavine Žigmuda Luksemburškog.⁹ O Čičanskom preceptoratu, dijelovi-

i selima: Kravarsko, Cerje, Vugrinovića dol, Čakanci, Peščenica, Lekenik, Poljana, Korenci, *Kerlevoye, Rudschege*, Veleševac, Vrbovno, Drnec, Črnc, Rugvica, Zablaće, Staro Čiče, Lazina, Novo Čiče, Petrovina, Šiljakovina i Otok (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (dalje: MNL OL), Diplomatai fenykegyutemeny/Diplomatikai Levéltár (dalje: DF-DL) 20985, Emilij Laszowski, *Želin-Čiče, Prosvjeta*, no. 5, sv. 14, Zagreb 1897., str. 455). No, treba uzeti u obzir različite dokumente te da nisu nužno sva naselja zapisana u svakom dokumentu. Recimo, Jagodno nije spomenuto ovdje, no spominje se kao posjed Želina 1469. (MNL OL, DF 256157), a isto 1574. i 1598. (Josip Adamček – Ivan Kampuš, *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću*, Zagreb 1976., str. 264 i 475). Naravno, to može značiti i da je neko vrijeme posjed bio dan npr. u zakup, ali i ne mora. Ribnica također nije navedena, ali s obzirom na to da je tu smještena utvrda Želin prikazana na Prvoj vojnoj karti (o čemu će biti riječi dalje u tekstu) te da se ime Ribnica uopće ne pojavljuje u dosad pronađenim srednjovjekovnim dokumentima, može se pretpostaviti da se taj prostor zvao jednostavno Želin. U svakom slučaju, ovo je samo okviran, nika-ko konačan nacrt rasprostiranja vlastelinstva krajem srednjeg vijeka.

² Emilij Lazowski, *Želin-Čiče, Prosvjeta*, br. 5, sv. 14 i 15, Zagreb 1897., str. 435–438 i str. 454–456.

³ Juraj Ćuk, *Zagrebačka županija oko XIII. stoljeća: na godišnjicu uzpostave Nezavisne Države Hrvatske*, Velika župa Prigorje, 1942.

⁴ Nada Klaić, *Povijest Zagreba*, Zagreb 1982.

⁵ Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb 1976.

⁶ Nada Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari*, Zagreb 1987.

⁷ Josip Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*, Zagreb 1980.

⁸ Hrvoje Kekez, *Pod znamenjem propetog lava. Povijest knezova Babonića do kraja 14. stoljeća*, Zagreb 2016., *Plemićki rod Babonića do kraja 14. stoljeća*, doktorska disertacija, Zagreb 2012.

⁹ Suzana Miljan, *Plemićko društvo Zagrebačke županije za vladavine Žigmunda Luksemburškoga (1387. – 1437.)*, doktorska disertacija, Zagreb 2015.

ma kojeg će postati dio želinskog imanja, pisali su Lelja Dobronić¹⁰ i Zsolt Hunyadi,¹¹ a dotiču ga se i Juraj Ćuk i Nada Klaić u svojim već spominjanim radovima.

Cilj ovog članka je predstaviti dosadašnja saznanja, dijelom ih ispraviti, odnosno upotpuniti novim spoznajama o povijesti Želina. Uz to, analizirat će se granice želinskog imanja i pratiti prostorne promjene na osnovi podataka iz izvora. Općenito govoreći, detaljnim mapiranjima posjeda je svakako vrijedno posvetiti posebnu pozornost, pogotovo danas kada je tehnološki to puno lakše izvesti nego što je bilo u vrijeme Laszowskog ili Nade Klaić i Lelje Dobronić. Naime, zahvaljujući mrežnoj stranici *Arcanum Maps – The Historical Map Portal*, prve detaljne karte sjeverne Hrvatske, Prva (1783. – 1784.), Druga (1836. – 1852.) i Treća (1868. – 1880.) austrijska vojna karta, dostupnije su nego ikada (u daljnjem tekstu: Prva, Druga i Treća vojna karta).¹² Također, na istoj stranici su dostupne katastarske karte iz šezdesetih godina 19. stoljeća, koje se onda mogu gledati usporedo s vojnim kartama. Samim tim pretraživanje je brže, a zahvaljujući programima poput qGIS-a različiti podatci se puno lakše kombiniraju.

Radi preglednosti teksta, članak je podijeljen u dva dijela. U prvom dijelu se donosi povijesni pregled, odnosno analiza podataka iz izvora iz 13. i 14. stoljeća. U drugom dijelu su Prilozi 1–6, u kojima su analizirani opisi pojedinih posjeda a koji su važni za povijest Želina te se ti podatci upotrebljavaju i u analizi u prvom dijelu. Treba naglasiti da se analiza granica napravila na osnovnoj interpretativnoj razini. Još detaljnija analiza svakoga pojedinog opisa granica je moguća, no nije ključna za temu članka. Rezultat analize je Karta 2. Na njoj su prikazani posjedi želinskog vlastelinstva o kojima govore izvori iz 13. i 14. stoljeća. To ne znači da želinsko imanje nije bilo i veće na kraju 14. stoljeća, ali ako neki dijelovi nisu spomenuti u suvremenim izvorima nisu ni ucrtani na karti.

Izvori o povijesti Želina, koji se bilo direktno bilo indirektno odnose na ovo imanje u 13. i 14. stoljeću uglavnom su objavljeni u zbirkama izvora *Diplomatički zbornik kraljevina Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*,¹³ *Povijesni spomenici slobodnog kraljevskog grada Zagreba*,¹⁴ *Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije*¹⁵ te *Povijesni spomenici plemenite općine Turopolja nekoć "Zagrebačko polje" zvane*.¹⁶ Potrebno je naglasiti mogućnost da se s vremenom pronađe još dokumenata koji bi omogućili dublji uvid u povijest želinskog imanja u srednjem vijeku. To je svakako sigurno za 15. stoljeće, no i za

¹⁰ Lelja Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb 2002., *Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj*, Rad JAZU, Zagreb 1984.

¹¹ Zsolt Hunyadi, *The Hospitallers in the Medieval Kingdom of Hungary, c. 1150–1387*, Budimpešta 2010.

¹² <https://maps.arcanum.com/en/>.

¹³ Tadija Smičiklas et al., *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 1–18 (dalje CD), Zagreb 1904. – 1990.

¹⁴ Ivan Krstitelj Tkalčić et al., *Povijesni spomenici slobodnog kraljevskog grada Zagreba. Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae* (dalje MHCZ), sv. 1 i 2, Zagreb 1889. – 1953.

¹⁵ Ivan Krstitelj Tkalčić et al., *Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije. Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis* (dalje MHEZ), sv. 1 i 2, Zagreb 1873–1874.

¹⁶ Emilij Laszowski, *Povijesni spomenici plemenite općine Turopolja nekoć "Zagrebačko polje" zvane. Monumenta historica nobilis communitatis Turopolje olim 'Campus Zagrabienensis' dictae* (dalje MHNC), sv. 1–4, Zagreb 1904. – 1908.

ranija razdoblja. Na primjer, u arhivu grofova Draškovića (*Archivus Maius*), koji se čuva u Hrvatskom državnom arhivu nalazi se i jedan dokument, koji je zapravo inventarna knjiga dokumenata koji su se nalazili u prvotnom arhivu, a čuvali su se u ladici Brezovica.¹⁷ To je bilo područje susjedno želinskoj utvrdi. Dakle, ti pojedinačni slučajni dokumenti o raznim kupnjama, donacijama ili uzimanjima u zakup pojedinih dijelova budućega želinskog vlastelinstva zasigurno bi pridonijeli općoj slici i bolje razjasnili kako su pojedini dijelovi postali dio Želina a time pridonijeli i razjašnjavanju političke situacije i posjedovnih odnosa u Zagrebačkoj županiji.

Prvi podatci o Želinu

Prvi do sada nađeni izvori u kojima je spomenut naziv Želin izdani su 1217. i to od strane samog kralja Andrije II., koji je kratko boravio u Zagrebu na svom putu prema Splitu, odnosno Svetoj Zemlji. Prilikom boravka, na molbu čanadskog biskupa Deziderija i zagrebačkog prepošta Cirjaka, kralj je određenog Egidija oslobodio podređenosti banu te ga uzdigao na rang *serviens regis*. Također je potvrdio Egidijevo vlasništvo nad sedam posjeda. Ti posjedi su bili: *Insula, Craztenica, Prevlaka, Selin, Chernelec, Rucha* i *Quinquinik*.¹⁸ Budući da su u ispravi zapisane granice Egidijevih posjeda, oni se mogu smjestiti u današnji okoliš. Tako se *Insula*, odnosno Otok nalazio na području današnjeg Jakuševca.¹⁹ Prevlaka je također bila smještena južno od Save, prema Lelji

¹⁷ U knjizi su zapisane regeste tih dokumenata, od kojih je najstariji datiran u 1406., a najmlađi u 1663. godinu. Kada je sam inventar napravljen nije zapisano. Među tim dokumentima zabilježen je jedan nastao 1650., a odnosi se na posjedovno pravo, odnosno osporavanje posjedovnog prava Žigmunda Mrnjavčića na posjed Brezovica. U registri tog dokumenta su pak ukratko spomenuti drugi dokumenti koji su zapisani u njemu. Tako je zapisano da je kralj Ludovik 1361. godine dao Brezovicu Ivanu i njegovu sinu Ivanu, Ladislavu i još jednom Ivanu. Posjed je prethodno oduzeo Babonićima. U zamjenu za Brezovicu, tri Ivana i Ladislav su kralju dali neka dobra koje graniče sa želinskom utvrdom ([...] *pro bonis castro Selyn vicinis [...] pro bonis castro Selyn conterminit (!) [...]*). Tri godine kasnije, 1364., kralj je darovnicu obnovio (Hrvatski državni arhiv. HR-HDA-711. Obitelj Drašković. *Archivus Maius*. Kutija 32, fascikl 87, dokument 1). Ivan, njegov sin Ivan te Ladislav i drugi Ivan su potomci Jaroslava i njegova sina Ivana, čiji je matični posjed bila Brezovica. Već je utvrđeno da Babonići doista jesu u jednom trenutku došli u posjed Brezovice ili nekih dijelova. O Ivanu će kasnije biti riječi u tekstu i kao što će se vidjeti, sam Ivan (sin Jaroslava) se spominje u jednom dokumentu vezanom za Želin, a isto tako, njegova obitelj je držala neke posjede na području današnje Vukovine itd.

¹⁸ CD 3, dok. 132, str. 157–159.

¹⁹ U prijašnjoj literaturi se često navodi da se Egidijev otok nalazio na današnjoj Savskoj Opatovini. Nada Klaić je prva zaključila da se zapravo nalazio na mjestu današnjeg Jakuševca. To mišljenje je u novije vrijeme prihvatio i dodatno argumentirao Danko Dujmović. Za pregled dosadašnjih ubdikacija i literature vidi: Danko Dujmović, Otok svetog Jakova: prilog poznavanju srednjovjekovnoga kulturnog krajolika Zagreba, *Croatia Christiana periodica*, sv. 40, br. 78, Zagreb 2016., str. 39–48. Ovom se može dodati i da je ubdikacija Egidijeva otoka na mjestu današnjeg Jakuševca jasna i iz srednjovjekovnih dokumenata. Na primjer, potok Struga je bila jedna od granica Egidijeva Želina. Ona se spominje u nekoliko srednjovjekovnih dokumenata upravo na području južno od Jakuševca. Kao primjer se može uzeti opis međa posjeda Petruševac, prikazan na Prvoj vojnoj karti jugoistočno od Jakuševca. Prva, sjeverna granica posjeda je počinjala: *in loco, qui dicitur Brodische, deinde procedit uersus aquilonem et riuulum Minor Struga dictum et cadit in maiorem riuum Struga vocatum, qui dicitur Biztra circa insulam*

Dobronić, između potoka Kosnice i Šćitarjeva.²⁰ Ruča se nalazila na području današnje Ruče. Prema Radovanu Gajeru, *Craztenica* je bila na području Hrastelnice, s desne strane Save, a *Chernelec* sjeverno od Save, blizu Jalševca.²¹ *Quinquinik* je pak bio smješten na području današnjih sela Kupinečki Kraljevec i Starjak.²²

No, postavlja se pitanje gdje se nalazio Egidijev posjed *Selin* odnosno Želin. Prema popisu župnih crkvi Zagrebačke biskupije iz 1334. u *Selinu* je bila smještena crkva sv. Ivana Krstitelja (*ecclesia Sancti Ioannis Baptiste de Selin*). Josip Butorac je smatrao da se tu zapravo radi o Svetom Ivanu Zelini, no to je argumentirano ispravio Metod Hrg te smjestio crkvu na područje današnjeg Novog Čiča (prema popisu iz 1501. tu je *plebanus in Nova Chicha*).²³ Prvi za sada nađeni spomeni Novog Čiča datiraju iz 1389., o čemu će kasnije još biti riječi.²⁴

Prostor Novog Čiča je doista nazivan Želin u ispravama od 1278. nadalje. No, odgovor na pitanje je li se tu stvarno nalazio i Egidijev Želin daje sama reambulacija posjeda. Granice Egidijeva Želina su bile sljedeće: *Prima meta terre que vocatur Selin incipit ab occidentali plaga a fonte qui uocatur Zlatouszti iuxta ecclesia Iohannis Baptiste et*

nostram et ecclesie nostre Otok uulgariter dictam, ab hinc reuertitur uersus orientem per eundem riuulum Biztra Struga [...] (MHNC 1, dok. 58, str. 58).

²⁰ Lelja Dobronić, *Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkog kaptola prema izvorima XIII. i XIV. stoljeća*, Zagreb 1952., str. 198.

²¹ Radovan Gajer, *Posjedi zagrebačkog kaptola oko Zagreba u prvoj polovici 14. st.*, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, sv. 11, br. 1., str. 42.

²² *Quinquinik* je u više navrata izjednačavan s Lekenikom (Gajer, *Posjedi zagrebačkog kaptola*, str. 42, bilješka 192; Klaić, *Povijest Zagreba*, str. 26; Georg Heller, *Comitatus Zagrabienensis A–L.*, München 1980., str. 193), i, iako s oprezom Marko Jerković (Marko Jerković, Lekenik u svjetlu najstarijih izvora: Jedna mikropovijesna studija, u: *Lekenik 1217–2017*, ur. Božidar Antolec – Stipica Grgić, Lekenik 2017., str. 34). No, *Quinquinik* zasigurno nije bio na mjestu današnjeg Lekenika, već na području današnjeg Starjaka i Kupinečkog Kraljevca, kako ga je ispravno locirao Juraj Čuk. Prema njemu, *Quinquinik* je zapravo Kuklenjak, a posjed se nalazio između potoka Kuklenjaka, rijeke Lomice, pa sve do izvora potoka Velike. (Čuk, *Zagrebačka županija*, str. 134). Takav položaj *Quinquinika* najdirektnije potvrđuje jedna neobjavljena isprava koja sadrži opis granica Brezovice i pripadajućih joj posjeda iz doba Bele IV. Naime, prema ispravi kralja Andrije II. iz 1217. granice *Quinquinika* su sljedeće: *Prima meta terre supradicte Quinquinik incipit ab ipsa Quinquinik et descendit in Lomicham, inde ascendit in fluuium qui uocatur Sees, inde descendit in biuium quod dicitur Pomneu, inde in Wericam fluuium, inde ascendit per vallem et redit in Caluuz* (CD 3, dok. 132, str. 157–159). Prema ispravi Bele IV., granica Brezovice i pripadajućih imanja, na ovom prostoru je išla od mjesta gdje “rijeka” Kuklenjak (*fluuius Kukymul*) utječe u Lomnicu i na tom mjestu susjed Brezovice je bio Zagrebački kaptol. Zatim je išla uzvodno tokom Lomnice do mjesta gdje potok Sees (*ryuulus Sees*) utječe u Lomnicu, pa dalje uzvodno tokom te “rijeka” (*fluuium Sees*) koji u jednom trenutku ostavlja i dolazi do brda Pomnan (*ad montem Pomnan*), od kuda se spušta u dolinu do izvora “rijeka” Velike (*ad caput fluuii Welika*), nakon čega se uspinje na brdo, i tu započinje granica s “kućom” ivanovaca (*domus Hospitalis*). (HR-HDA-711. Obitelj Drašković. *Archivus maius*. Kutija 16, fascikl 43, dokument br. 8). Dakle, ako se usporede podatci iz obje isprave, jasno je da su u njima zabilježeni potpuno isti toponimi. To su: *Quinquinik*, odnosno *Kukymul*, rijeka Lomnica, rijeka odnosno potok Sees, raskršće *Pomneu*, odnosno brdo *Pomnen*, “rijeka” Velika odnosno njen izvor. Iako se u ispravi Bele IV. ne navodi ime kaptolskog posjeda, jasno je da se nalazio na prostoru nekadašnjeg Egidijeva *Quinquinka*.

²³ Metoda Hrg, *Ubdikacija nekih župa zagrebačke biskupije iz XIV. stoljeća*, *Croatica Christiana Periodica*, sv. 1, br. 1, Zagreb 1977., str. 55.

²⁴ MHNC 1, dok. 118–119, str. 123.

*descendit in fonte ipso usque ad diuisionem ipsius, una pars ipsius fontis tendit contra meridionalem partem in qua predicta dirigitur meta, et tendit in alium riuum qui uocatur Odra, per illum descendit uersus orientalem partem et uenitur ad riuum secundum supradicti fontis Zlatousti et tendit in caput ipsius et ibi finitur.*²⁵ Dakle, Egidijev posjed je doista bio blizu crkve sv. Ivana Krstitelja, odnosno granica je počinjala u blizini crkve kraj nekog izvora zvana Zlatousti. Išla je zatim tokom tog izvora sve do mjesta gdje se on račva. Od tuda je pak tokom istog išla prema jugu do “potoka” Odra, pa Odrom prema istoku do kuda je došla do drugog toka izvora Zlatousti, i dalje idući tim tokom dolazi do samog mjesta gdje potok, odnosno izvor Zlatousti izvire. Budući da je položaj crkve sv. Ivana Krstitelja poznat (crkva postoji i danas), položaj Egidijeva Želina je prilično lako smjestiti u današnji prostor. Naime, uz crkvu i danas postoji izvor koji je dio potoka koji se danas zove Siget. Situacija u prošlosti je jasnije vidljiva na starim kartama. Prema opisu granica iz 1217., Egidijev Želin je bio smješten južno od crkve sv. Ivana Krstitelja i sjeverno od Odre (odnosno Odra je bila južna granica). Također, posjed je bio zapravo potpuno omeđen vodenim tokovima, tokom “izvora” Zlatousti i “potoka” Odra. Upravo takvo mjesto, omeđeno vodom i smješteno južno od crkve sv. Ivana Krstitelja nalazilo se na području naselja Podotočje, odnosno današnjeg Donjeg Podotočja. Ako se pogleda karta, vidi se da se izvor doista u jednom trenutku račvao, odnosno radi se o kružnom toku vode, ali ako se gleda od sama izvora jasno je zašto se činilo da se radi o dva toka izvora, kako je u ispravi zapisano. Da je to mjesto nekad doista bilo otok, odražava se u samom imenu naselja.

Karta 1. Novo Čiče, Crkva sv. Ivana Krstitelja i Podotočje na Prvoj vojnoj karti (izvor: Arcanum Maps, Europe in the XVIII century)

²⁵ CD 3, dok. 132, str. 158.

No, ključno za temu o razvoju srednjovjekovnoga želinskog vlastelinstva je da Egidijev Želin nije zapravo bio njegov integralni dio. Posjed će pripasti Želinu tek 1435., no i onda samo kao zakupljen posjed. Naime, Ladislav Toth će ga uzeti u zakup od Ivana, Nikole i Matije *de Gepew* kao *possessio Othok*.²⁶ To je, međutim, tema za raspravu o vlastelinstvu u 15. stoljeću. Ovdje će se ukratko razmotriti što se događalo s Egidijevim Želinom u 13. i 14. stoljeću.

Praktički odmah nakon što ga je kralj uzdigao u rang *serviens regis*, Egidije stavlja sebe i svoje posjede u vlasništvo crkve, odnosno postaje predijalac Zagrebačkog kaptola. Postavlja se naravno pitanje o čemu se tu radi. Neki dogovor je zasigurno bio već prije postignut budući da je i prva isprava, kojom Egidije postaje *serviens regis*, donesena na molbu prepošta Cirjaka.²⁷ To bi se moglo naravno dalje razmatrati u sklopu politike Andrije II., odnosno osiguravanja kraljevstva prije njegova odlaska u križarski pohod, no to je zasebna tema o kojoj ovdje neće biti riječi, budući da nema direktne veze sa želinskim vlastelinstvom. No, svakako treba dodati ono što je već Radovan Gajer u svom odličnom radu o posjedima Zagrebačkog kaptola u prvoj polovici 14. stoljeća primijetio, a to je da *Quinquinik*, Želin i Ruča vjerojatno nisu postali kaptolski posjedi jer se ne spominju kao takvi u kasnijim ispravama.²⁸ To je donekle točno, no kako i što se dogodilo teško je utvrditi prema izvorima koji su za sada na raspolaganju. Naime, prema jednoj neobjavljenoj ispravi Bele IV. u kojoj je zapisan opis posjeda Brezovica i pripadajućih imanja, upravo je prostor *Quinquinika* definiran kao posjed Zagrebačkog kaptola.²⁹ Gajer nije bio upoznat s tom ispravom pri izradi svoje studije. Belina je pak isprava sačuvana u prijepisu iz 1406. Točna godina kada ju je Bela IV. izdao nije naznačena, no to je najvjerojatnije bilo 1251. ili 1256.³⁰ Prostor *Quinquinika* je dakle bio kaptolski posjed u nekom trenutku, iako se kao takav stvarno ne spominje u zasad poznatim izvorima. S druge strane, oskudni zapisi iz 13. i 14. stoljeća stvarno ne daju

²⁶ Ovo je sažeto objašnjeno u: Nikolina Antonić, *The Hospitallers' Estate of Čičan and its Neighbors: Spatial Analysis Yields New Information*, u: *Genius Loci. Laszlovszky 60*, ur. Ágnes Drosztmér – Kyra Lyublyanovics – Judith Rasson – Zsuzsanna Papp Reed – András Vadas – Csilla Zatykó, Budimpešta 2018., str. 76.

²⁷ Klaić, *Povijest Zagreba*, str. 33; Gajer, *Posjedi zagrebačkog kaptola*, str. 42.

²⁸ Gajer, *Posjedi zagrebačkog kaptola*, str. 42, bilješka 192.

²⁹ Vidi bilješku 23.

³⁰ Naime, u uvodnom dijelu ovog članka je spomenuta stara inventarna knjiga dokumenata koji su se nalazili u arhivu grofova Draškovića, a čuvali u ladici Brezovica. Također je spomenut dokument iz 1650., koji se odnosi na posjedovno pravo Žigmunda Mrnjačevića na Brezovicu, a u kojem su opet zapisani i raniji dokumenti, među ostalim oni koje je 1360. i 1364. izdao kralj Ludovik a u kojima se spominje Želin. U tom istom dokumentu iz 1650. spomenuta su i dva dokumenta koje je izdao kralj Bela IV. Ti dokumenti su datirani u 1251. i 1256. Njima je kralj potvrdio Ivanu, sinu Jaroslava vlasništvo nad Brezovicom koju je on posjedovao već i prije mongolske provale. Ujedno je posjed i reambuliran (HR-HDA-711. Obitelj Drašković, *Archivus Maius*, Kutija 32, fascikl 87, dok. 1). Vjerojatno su granice, prepisane 1406., bile zapisane u jednoj od te dvije isprave. Naravno, to bi trebalo potvrditi tekstem originalne isprave. Kao što je spomenuto, do trenutka pisanja ovog članka nisu nađene ni isprave iz 1650., a ni iz 1361. i 1364. Također, nisu nađene originalne isprave koje je izdao Bela IV. 1251. i 1256., no to ne znači da u budućnosti neće biti.

nikakve informacije o postojanju bilo kakva kaptolskog posjeda na području Egidijeva Želina. Štoviše, nakon Egidija, a još u doba kraljevanja Andrije II., vlasnik tog prostora je bio Petar, sin Jurka (Prilog 3). Sto godina kasnije, isti prostor drže Petrovi praunuci, Petar i Stjepan, sinovi Lukača. Teoretski je moguće da ga je možda Petar držao neko vrijeme kao kaptolski predijalac, pa ga je pretvorio u nasljedno dobro svoje obitelji. No, nema baš niti jednog izvora koji bi tu tvrdnju potvrdio, tako da se samo može zaključiti da, prema sada dostupnim izvorima, Egidijev Želin nikada nakon 1217. nije spomenut kao kaptolski predij.

Na kraju, treba dodati da se Želin spominje u ispravi kojom kralj Andrija potvrđuje posjede Zagrebačkog kaptola (istoj onoj u kojoj je zapisano da je Egidije postao kaptolski predijalac) još dva puta. Neimenovanom imanju koje je dao Ladislav jedna od granica je bio Želin, odnosno *metam Selin ubi sunt sex mete uersus meridiem*. Prema Lelji Dobronić taj posjed je bio smješten od potoka Kosnice i sela Kosnice do Šćitarjeva.³¹ To bi značilo da je Želin bio negdje na području Črnkovca ili Lazine Čičke, koja kasnije i jest dio želinskog imanja. No, je li ta ubdikacija doista točna zahtijevalo bi daljnje istraživanje kaptolskih posjeda oko Kosnice.

U opisu granica posjeda Blato, koji se također prema Lelji Dobronić nalazio negdje na prostoru današnjeg Blata bila je cesta koja vodi u Želin (*via que ducit ad Zelin*). Analizirajući granice Blata ona je također primijetila: "pitanje je gdje je ležao Želin da bi se mogao utvrditi smjer ceste. Prema mišljenju Juraja Ćuka, posjed Želin je imao više dijelova koji su se nalazili na različitim mjestima u Turopolju. Prema Ćuku, Želin se je nalazio na više mjesta u Turopolju, te time smjer ceste nije moguće precizirati. Prema tomu tok ceste za Želin prema ovom podatku nije moguće odrediti".³² To je sasvim točno. Kao što će se kasnije vidjeti, dijelovi želinskog vlastelinstva stvarno jesu bili na različitim stranama Turopolja. Isto tako, činjenica da prostor koji je prvotno zvan Želin kasnije ne ulazi u želinsko vlastelinstvo upućuje na zaključak da je Želin prvotno moglo biti ime većega geografskog prostora, koji su mogli držati različiti vlasnici, s tim da je jedino poznato ime iz prve polovice 13. stoljeća Egidijivo. Kasnije, međutim, imenom Želin zvat će se posjedi koji su geografski odvojeni, što bi zapravo značilo da pojam Želin više nije geografska već vlasnička "oznaka".

Međutim, jedan podatak dodatno komplicira situaciju. Naime, prema reambulaciji Čičana, odnosno Starog Čiča iz 1328. analiziranoj u Prilogu 3, prostor Novog Čiča pripadao je utvrdi Želin (*terra castri Selyn*).³³ Štoviše, isti prostor je nazvan baš Želin u popisu župa iz 1334., tamo je zapisano da se crkva sv. Ivana Krstitelja nalazila u Želinu (*in Selin*).³⁴ Prvi do sada pronađeni dokument u kojem se spominje Novo Čiče datira iz 1389.³⁵ Ime je očito i ranije nastalo, no u svakom slučaju ta tri

³¹ Dobronić, *Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkog kaptola*, str. 198.

³² Isto, str. 200.

³³ CD 9, dok. 316, str. 383–385.

³⁴ MHNC 1, dok. 51, str. 52.

³⁵ MHNC 1, dok. 118–119, str. 123–124.

izvora upućuju da se to dogodilo u nekom trenutku nakon što su Čičan i Želin postali isto vlastelinstvo. I prema svemu do sada rečenom za očekivati bi bilo da se i u doba kralja Andrije II. prostor Novog Čiča nazivao Želin. Međutim, iz tog razdoblja imamo dva podatka. Prvi je reambulacija Egidijeva Želina u kojoj se naselje u kojem se nalazi crkva sv. Ivana Krstitelja zapravo ne imenuje. Drugi podatak je zapisan u reambulacije Čičana, koji je ipak vjerojatno nešto mlađi od dokumenta iz 1217. (Prilog 3). Tamo je prostor Novog Čiča nazvan posjed Okić (*terra Okych*).³⁶ Dakle, ono što je 1328. bila zemlja želinske utvrde, u doba kralja Andrije je bio posjed zvan *Okych*, ne Želin. Naravno, može se raditi o imenu zemljišta, odnosno toponimu izvedenu iz geografske odlike prostora. No, Okić se obično vezuje za oštre vrhove (od lat. *Acutus*), što baš i nema neke veze s nizinskim prostorom Novog Čiča.³⁷ Komu je posjed Okić pripadao za sada se može samo domišljati. Samo ime asocira na Okičku utvrdu. Budući da je u to vrijeme i sam Okić bio utvrda županata, kao jedno od rješenja može se ponuditi da je zemlja sjeverno od Egidijeva Želina pripadala Okičkoj utvrdi u doba Andrije II., a kasnije reorganizacijom državnih imanja postala zaseban posjed, Želin pod upravom bana i priključen zagrebačkoj utvrdi. Dakle, zapravo taj prostor se mogao zvati Želin no u reambulaciji Čičana je time navedeno ime vlasnika. No, treba istaknuti još jednu činjenicu. Opis granica iz doba Andrije II. izdao je kaločki nadbiskup Ladislav 15. veljače 1328. na molbu bana Mikca. Ban je naime zamolio nadbiskupa da mu napravi prijepis isprave koju je izdao kralj Stjepan V., a koja je opet potvrda isprave koju je izdao kralj Andrija II.³⁸ Dakle, isprava izdana 1328. je već bila drugi prijepis. Ovdje citirana isprava, objavljena u *Diplomatičkom zborniku*, a čiji se original nalazi u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti je prijepis Zagrebačkog kaptola iz 1533., što je opet prijepis isprave iz 1504. Prijepis u *Diplomatičkom zborniku* je točan; tu doista piše *terra Okych*. Međutim, to je prijepis isprave iz 1533., dakle četvrti prijepis originalne isprave izdane u doba Andrije II. Samim tim, ne može se sasvim odbaciti mogućnost da ime *Okych* nije nužno oblik imena zapisan u originalnoj ispravi već da je u svim tim prijepisima nekako izgubljeno originalno ime, odnosno da je kasnijim prepisivačima oblik imena bio čudan i nije

³⁶ CD 9, dok. 311, str. 378–379.

³⁷ Npr.: Dunja Brozović Rončević – Ankica Čilaš Šimpraga – Domagoj Vidović, *Suvremena toponimija otoka Paga*, u: *Toponimija otoka Paga*, ur. Vladimir Skračić, Zadar 2011., str. 653. Autori također navode: "Toponim Okić Petar Skok (ERHSJ II, 79) dovodi u svezu s višeznačnim apelativom kika (< psl. *kyka 'vrh na drvetu, kist; biljka kantarijun') od kojega su nastali brojni hrvatski apelativi, ali i antroponimi, zoonimi i fitonimi. S obzirom na to da je na u Pagu navedenim toponimom imenovan pastirski stan u iskrčenoj kamenitoj zavali, čini nam se najvjerojatnijim gore navedeno tumačenje". Također, Okić kao toponim izveden iz riječi oštar vjerojatnije je tumačenje i za ime utvrde Okić, koja je sagrađena na oštrim stijenama. Nizinski kraj oko Novog Čiča se ne može povezati s oštrim vrhovima. S druge strane, toponim Okić nije zabilježen niti u jednoj drugoj turopoljskoj ispravi. Da se taj toponim na bilo koji način vezao za biljke vjerojatnije bi se pojavljivao na više mjesta u Turopolju (iako je i to naravno samo pretpostavka). Samim tim, vjerojatnije je da prostor Novog Čiča nije nazvan po nekoj osobitosti kraja, već da je Okić u ovom slučaju ime utvrde ili vlasnika kojemu je prostor pripadao u doba Andrije II.

³⁸ CD 9, dok. 311, str. 378–379.

im ništa značilo pa su ga protumačili kao nešto što je zvučalo poznato.³⁹ Čini se da su prilikom izrade reambulacije 1328. ljudi na terenu imali pred sobom i prvu ispravu. Naime, Čičan je imao 1328. četiri susjedna posjeda. Na sjeveru je to bila zemlja želinske utvrde, na zapadu sinovi Picenta, na jugu Ivan, sin Ivana, a na istoku Petar i Stjepan, sinovi Lukača. Za dva susjeda, sinove Picenta i Lukačeve sinove, naglašeno je da se nalaze na posjedima koji su nekad bili posjed ili zvan Kupččin ili od Kupččina, odnosno na posjedu koji je nekad držao Petar, sin *Gwcka*. Upravo su Kupččin na zapadu te Petar, sin *Jurka*, zapisani kao zapadni i istočni međaši Čičana u ispravi iz doba kralja Andrije II. Za zemlju želinske utvrde, koja se nalazila na mjestu koje je u doba Andrije II. bila *terra Okych* te posjed Ivana, sina Ivana, koji je u doba Andrije II. bio *Janzlo* ili ga je držao *Janzlo* nije zapisano komu su nekada pripadali. To može govoriti da ili prethodnike nije bilo potrebno naglasiti ili da ljudi koji su radili ophod granica 1328. možda nisu razumjeli što zapravo znači *Janzlo* ili neko ime slično Okiću.⁴⁰ No, zapravo, bez uvida u originalnu ispravu nije moguće bilo šta decidirano tvrditi. Svim je moguće da je posjed Okić u tom trenutku imao veze s Okićkom utvrdom, a moguće je da je i bila zapisana neka verzija osobnog imena slična imenu Okić. No, ni to opet ne mora nužno značiti da se radilo o privatnom posjedu. Na primjer, moglo je biti i ime bana koji je i tada kao i banovi kasnije mogao biti vlasnik zemljišta. Konačnog zaključka, bez nekih dodatnih podataka, zapravo nema.

Banski Želin

Dakle, kao što je do sada izloženo, o vlasniku prostora budućeg imanja Želin nemam niti jedan siguran podatak do šezdesetih godina 13. stoljeća. Tada, međutim, sa sigurnošću možemo reći da je Želin posjed slavonskih banova. Iako su izvori iz druge polovice stoljeća i dalje oskudni, ipak daju neke podatke o rasprostiranju imanja. Tako iz dva kupoprodajna ugovora saznajemo o banskom posjedu na širem području današnjeg Hrašća Turopoljskog i današnje Lazine Čičke (Prilozi 1 i 2).

Gore navedenom se može dodati da su banovi ne samo posjedovali Želin nego i u njemu povremeno boravili. Ban Roland je 1265. potvrdio prodaju zemlje u *Hrechenu*, prethodno provedenu pred Zagrebačkim kaptolom, koju je Mikula, sin Nikole prodao Miroslavu, sinu Stjepana iz roda Andre.⁴¹ Zemlja *Hrechen* je bila smještena u Turopolju, a prodavač Mikula bio je jedan od turopoljskih *iobagionesa castra*. Rod Endre kojem

³⁹ Usporedi: Mirjana Matijević Sokol, Povlastica Andrije II. Varaždina iz 1209. godine. Povijesno-diplomatička analiza, u: *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209. – 2009.: Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog 3. i 4. prosinca 2009. godine u Varaždinu*, ur. Miroslav Šicel – Slobodan Kaštela, Varaždin 2009., str. 19–26.

⁴⁰ O tom što je moglo značiti *Janzlo*, vidi: Čuk, *Zagrebačka županija*, str. 42, Nikolina Antičić, *Reconstruction of the settlement system in medieval Turopolje – examples of archaeological sites Šepkovčica and Okuje (13th–16th centuries)*, doktorska disertacija, Zagreb 2019., str. 68; Antičić, *The Hospitallers' Estate of Čičan*, str. 64.

⁴¹ MHNC 1, dok. 15–16, str. 18–19.

je Miroslav pripadao također je imao posjede u Turopolju, Miroslavovi rođaci, Andri-
ni sinovi su vlasnici prostora Egidijeva Želina.⁴² Jasno je time da je banovo odsjedanje
u Želinu mogao biti pogodan trenutak da se ta prodaja potvrdi. Drugi dokument je
drukčije prirode. Ban Henrik II. Gisingovac je 1270. posredovao u sporu oko desetine
nastalom između petrinjskih naseljenika (*hospites*) i Zagrebačkog kaptola.⁴³ Međutim,
zapravo ne možemo reći gdje su točno u Želinu boravili banovi. Za pretpostaviti je da
ugovore nisu izdavali na livadi (iako, opet, nije ni to nemoguće), već da je postojala
neka kurija. Međutim, gdje je bila smještena, odnosno gdje je bilo centralno naselje
banskog Želina ne može se iščitati iz malobrojnih sačuvanih izvora. Svakako je neko
naselje moralo postojati na prostoru Novog Čiča, budući da crkva svetog Ivana Krsti-
telja koja je tamo bila smještena sigurno ne bi bila sagrađena usred ničeg. No, jesu li
banovi boravili tu ili negdje drugdje, ne može se iščitati iz izvora.

Međutim, s druge strane izvori svjedoče o dvije skupine stanovništva koje su obi-
tavale u Želinu. Prvi su bili naseljenici (*populus seu hospites*). Taj zapravo pravni ter-
min koji se često nalazi u izvorima označava skupine stranaca naseljenih na određeno
područje s ciljem povećanja produktivnosti odnosno podizanja vrijednosti zemljišta.
Ti ljudi (najčešće trgovci ili zemljoradnici) mogli su biti naseljeni i na državnim i na
privatnim i na crkvenim posjedima. Uz pravo naseljavanja dobili bi i određena druga
prava kao i obveze. Imali su i pravo napustiti posjed ako bi prethodno podmirili sve
obveze.⁴⁴ O naseljenicima na prostoru Želina svjedoči isprava koju je izdao ban Ro-
land 1267. u Zagrebu. Sam spomen naseljenika jasno svjedoči da je prostor bankskog
Želina trebalo u nekom trenutku naseliti. Kao što će se vidjeti iz daljnjeg teksta, imanje
je bilo relativno prostrano, iako će tek kasnijim spajanjem sa Čičanom postati doista
veliko (u teritorijalnom smislu). No, i prije tog spajanja očito je bilo slabije naseljeno.
Razlog izdavanja spomenute isprave je bio spor oko desetine, nastao između Kaptola
i naseljenika ([...] *populos seu hospites in Selin ad banatum pertinentes* [...]). Pred banom
Rolandom zagrebački đakon Petar Pulcher je prosvjedovao protiv činjenice da naselje-
nici više ne plaćaju desetinu u dobrima, nego u novcu. Petar, a uz njega još dva druga
Petra, od kojih je jedan bio zagrebački arhiđakon, a drugi čazmanski prepošt te Bene-
dikt, arhiđakon gorički bili su spremni dati zakletvu da se desetina oduvijek plaćala u
naturi, odnosno u usjevima i drugim sitnim dobrima. No, spor je završio obećanjem
naseljenika da će ubuduće plaćati u naturi.⁴⁵

Uz naseljenike, na želinskom vlastelinstvu su živjeli i *castrenses*. Naime, 1293.
kralj Andrija III. će dati posjed Želin Radoslavu Baboniću, o čemu će biti riječi u
nastavku teksta. Kralj sam kaže da daje posjed naseljen *castrensima* zagrebačke
utvrde.⁴⁶ Naime, dio današnjeg Turopolja pripadao je u 13. stoljeću zagrebačkom

⁴² Više o toj obitelji u: Antičić, *Reconstruction of the settlement system*, str. 229–233.

⁴³ CD 5, dok. 987, str. 525–526.

⁴⁴ Pál Engel, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*, London 2001., str. 69.

⁴⁵ CD 5, dok. 900, str. 429.

⁴⁶ [...] *quibus prefata possessio per castrenses dicti castris nostri Zagradiensis habita fuerat et possessa* [...] (CD 7, dok. 128, str. 147).

castrumu (iako ni približno cijelo Turopolje). Osnovne skupine stanovništva, baza trinaestostoljetnog sustava *castra* su bile dvije grupe stanovništva. Prva su bili *iobagiones castris*, a druga *castrenses*. *Iobagiones castris* su bili sitno plemstvo; oni su služili u kraljevskoj, odnosno banskoj vojsci. Zauzvrat za vojnu službu imali su privilegiju posjedovanja zemlje te su bili slobodni ljudi.⁴⁷

Castrenses, s druge strane, su bili osnovna proizvodna snaga na kojoj je počivao sustav *castra*. Obavljali su različite dužnosti; obrađivali zemlju, vinograde, proizvodili med itd.⁴⁸ Naravno, ono čime su se bavili je ovisilo o kraju u kojem se zemlja nalazila. Recimo, zabilježen je i jedan primjer iz obližnjeg Mraclina. Nešto prije 1269., kada za slučaj saznajemo, herceg Bela je Stanišku i njegovu rodu koji su živjeli na području Mraclina oduzeo status *iobagiones castris* te ih svrgnuo na rang *castrensa*.⁴⁹ Razlog za to je bila nekakva nenamjerna uvreda koju je jedan čovjek iz roda izrekao hercegu. Stanišik i njegov rod su uvjerali bana da im je navodno i sam Bela htio vratiti njihov plemeniti status, no prije toga je umro. Priča je završila dobro za Staniška i njegov rod. Ban Joakim vratio im je 1269. plemeniti status, no zanimljiv detalj u cijeloj priči je opaska o tom što su Stanišk i njegov rod kao *castrenses* trebali raditi, a to je nošenje drva, odnosno dobili su posao drvosječa.⁵⁰ Iz navedenog primjera jasno je vidljiv viši društveni status *iobagiones castris* od onog *castrensa*. Sam status se dobivao rođenjem, no kao što je vidljivo u ovom slučaju ipak je mogao biti podložan promjenama. Općenito govoreći, *castrenses* su bili slobodni u smislu da mogu obavljati svoje poslove na sudu i imali su pravo nošenja oružja; neko opće pravilo je bilo da desetero ljudi treba naoružati jednog i da taj ide u vojsku. No, oni nisu imali pravo nasljednog posjedovanja zemlje (što je onda bila osnova plemićkog statusa) te su imali porezne obveze (prvo *denarii liberorum* a zatim *descensus*). Sela u kojima su živjeli su bila administrativno podijeljena na "stotine" (*centurionatus*), a zemlja koju su obrađivali i na kojoj su živjeli je bila vlasništvo utvrde kojoj su pripadala (*terra castris*).⁵¹

Zanimljivo je da se naseljenici koji su bili prisutni na želinskom imanju 1267. u kraljevskoj darovnici iz 1293. ne spominju. O razlozima zašto je to tako, budući da nema izvora, može se samo nagađati. Moguće je da kralj banu Radoslavu nije dao naselje u kojem su naseljenici živjeli, no to nigdje nije zapisano kao što ništa u kasnijim izvorima ne upućuje na postojanje nekog zasebnog naselja s posebnim privilegijama na želinskom imanju a da se zvalo Želin. Isto tako, budući da se između 1267. i 1293. radi o 26 godina razlike, moguće je da naseljenika do 1293. više nije bilo ili su bili toliko malobrojni da ih nije bilo potrebno ni spominjati.

⁴⁷ Erik Fügedi, *The Elefánthy. The Hungarian Nobleman and His Kindred*, Budimpešta 1998, str. 37–38; Martyn Rady, *Land, Nobility and Service in Medieval Hungary*, London 2000., str. 79–82.

⁴⁸ Engel, *The realm*, str. 70–74; Rady, *Land, nobility and service*, str. 19–20.

⁴⁹ [...] *ex inde in castrenses idem dominus dux Bela eosdem redegisset* [...].

⁵⁰ [...] *in delaturam lignorum, sew ligniferos condicionarios indicissent* [...] (MHNC 1, dok. 23, str. 24–25).

⁵¹ Engel, *The realm*, str. 70–74.

Prije prelaska na razmatranje izvora o želinskom imanju Babonića svakako je potrebno spomenuti jednu ispravu izdanu u Želinu 1281. od strane Ivana, sina Jaroslava, koji je u vrijeme izdavanja isprave bilo *comes* Okića. To je bila njegova darovnica kojom je poklonio polovicu svojih samoborskih prihoda od vratarine i pijacovine cistercitema s Otoka sv. Jakova za popravak crkve svete Helene u Samoboru i uzdržavanje braće koja tamo borave. Taj dokument naveo je pojedine autore na zaključak da je Ivan dobio Želin, kao što je dobio i Samobor. S njegovim slabljenjem a usponom Babonića, Babonići su preuzeli to imanje kao i ostala. Kraljeva darovnica iz 1293. je, dakle, samo legalizirala postojeće stanje.⁵² To definitivno nije nemoguće. Na kraju krajeva, Babonići su se u nekom trenutku dokopali čak i Brezovice, matičnog Ivanova posjeda.⁵³ No, s druge strane, bez još nekog dokumenta koji bi potvrdio navedeno, ne možemo zapravo biti sigurni da je Ivan dobio od bana Želin kao privatno vlasništvo, a ne da je tamo samo boravio, na banskom imanju.

Ovdje treba upozoriti na jedan podatak o Ivanu i njegovu ocu Jaroslavu koji se stalno provlači u literaturi, a zapravo nema baš nikakvo uporište u izvorima, a to je da su Jaroslav i Ivan bili vlasnici Okića, odnosno knezovi okićki. Jaroslav niti u jednom izvoru nije spomenut u bilo kakvoj vezi s Okićem. Ivan je bio *comes* Okića 1280. i 1281., i to jasno piše u dva dokumenta koje izdaje tih godina. No, u svim ostalim dokumentima izdanim od 1249. pa do 1283. on je nazvan ili Ivan, sin Jaroslava ili *comes* Ivan, sin Jaroslava. Titula *comes* podrazumijeva osobu višeg ranga, što je Ivan, kao uostalom i Jaroslav, nesumnjivo bio. I jedan i drugi spadali su u najznačajnije osobe Zagrebačke županije. No, osim ako nije izričito naznačeno da je netko *comes* Okića, ne može se zaključiti da je osoba to i bila. Štoviše, izvori spominju i neke druge ljude koji su bili na toj funkciji u periodu kada je Okić navodno bio u vlasništvu Ivana, kao i *iobagiones castr* Okića. Oboje upućuje da je Okić bio županijska utvrda, a ne privatni velikaški posjed, bar dok, kao i Želin, nije pao u ruke bana Radoslava Babonića 1293.⁵⁴

⁵² Prema Juraju Ćuku, nakon bana Nikole Gut-Keleda želinsko vlastelinstvo raspalo se na nekoliko dijelova a Ivan je dobio središnji dio za koji je Ćuk smatrao da se nalazi oko današnje Petrovine (Ćuk, *Zagrebačka županija*, str. 141). No, za takvo mišljenje nema potvrde u izvorima. Hrvoje Kekez smatra da je isprava iz 1281. dokaz da je Ivan dobio Želin te da je kasnije Želin došao u ruke Babonića, kao i drugi Ivanovi posjedi. Kraljevska darovnica kojom je Radoslav Babonić dobio Želin 1293. bila bi, dakle, samo potvrda postojećeg stanja (Kekez, *Pod znamenjem propetog lava*, str. 349). Nada Klaić je također pretpostavila da je moguće da su Babonići oteli i Želin i Brezovicu od Ivanove obitelji (Klaić, *Povijest Zagreba*, str. 65).

⁵³ Klaić, *Povijest Zagreba*, str. 65.

⁵⁴ Za detaljnije objašnjenje i izvore: Antičić, *Reconstruction of the settlement system*, str. 66–73. U nazivanju Ivana Okićkim *comesom* u periodu kad on to nije bio, odnosno 1249., i sama sam napravila grešku u dva članka (Nikolina Antičić, *Late medieval village in Turopolje*, u: *Secular power and sacral authority*, ur. Kosana Jovanović – Suzana Miljan, Amsterdam 2018., str. 83; Nikolina Antičić – Kyra Lyublyanovics, *Prilog proučavanju gospodarstva i prehrambenih navika u Turopolju u 13. stoljeću-životinjski ostaci s nalazišta Kobilić 1*, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 34, Zagreb 2016., str. 29).

Želin u vlasništvu Babonića i gradnja utvrde Želin

Kralj Andrija III. je 11. srpnja 1293. poklonio Želin Radoslavu Baboniću, tada banu, i njegovim nasljednicima.⁵⁵ Bila je to kompenzacija za Radoslavove troškove i ljudske gubitke od prije dvije godine, kada je pomogao kraljevoj majci Tomasini Morosini da sretno stigne iz Dalmacije u Ugarsku. Naime, čovjek zvan Ugrin, koji je trebao osigurati siguran put je bio zarobljen negdje u Slavoniji. Ban Radoslav ga je oslobodio, no ujedno i izgubio pet svojih ljudi i jednog rođaka. Nakon toga je o svom trošku otpratio kraljevu majku u Ugarsku.⁵⁶ Oko dva i pol mjeseca kasnije, 27. rujna 1293., Zagrebački kaptol je potvrdio da je Radoslav uveden u posjed Želin, kao i posjede Vrbas, Glaž, Petrinja, Vindol, Okić, Podgoru i Samobor te utvrde koje su na njima sagrađene.⁵⁷

Kraljevom darovnicom Želin je dakle postao privatna posjed knezova Babonića čija su se prostrana imanja početkom 14. stoljeća, na vrhuncu njihove moći, protezala na širokom području od dijela južno od Save do Kapele na jugu te Vrbasa na istoku i Kupe na zapadu.⁵⁸ Opet zbog manjka izvora ne može se puno reći o funkcioniranju želinskog vlastelinstva za vrijeme Babonića. Praktički jedini sačuvani dokument je izdao ban Stjepan Babonić 1315. Pred bana je došao Petar, sin Neperta, *iobagio castri* zagrebačke utvrde te dao izjavu da će i on i njegovi nasljednici poštovati sve obveze koje moraju izvršavati kao predijalaci kaptola u vezi posjeda *Ziget* kojim je upravljao.⁵⁹ S obzirom na to da su od 1293. do oko 1327., kada gube Želin, osim Radoslava još dva Babonića, Stjepan i Ivan bili banovi (Stjepan 1310. – 1316., Ivan 1316. – 1322.), vrlo je vjerojatno da je još sličnih potvrđnica ili kupoprodajnih ugovora bilo izdato u Želinu. To zapravo i nije velika promjena u odnosu na vrijeme kada je Želin bio banski posjed. Boravak bana u blizini su sigurno koristili okolni turopoljski plemići. Jedan od rijetkih sačuvanih dokumenata koji potvrđuje veze Babonića i plemića je isprava koju je 1317. izdao kralj Karlo Robert, a koja svjedoči da je *magister* Marko iz Lomnice bio notar bana Ivana te je sa svojom braćom i rođacima sudjelovao u borba protiv kraljevih neprijatelja Gisingovaca.⁶⁰ Također, Babonići su imali poslovne veze s drugim neposrednim susjedima Želina, ivanovcima Čičanskog preceptorata, čiji je centar bio u Starom Čiču. Ivanovački prior Filip iz Gragnane dao je 3. srpnja 1327. Jamnicu i Kupčinu, posjede Čičanskog preceptorata Juraju, Dioniziju i Pavlu, sinovima pokojnog bana Stjepana Babonića u zakup.⁶¹ Kao što će biti riječi u nastav-

⁵⁵ CD 7, dok. 128., str. 177.

⁵⁶ Mladen Ančić, *Putanja klatna. Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*, Zadar – Mostar 1997., str. 83–84; Hrvoje Kekez, *Između dva kralja: plemićki rod Babonića u vrijeme promjene na ugarsko-hrvatskom prijestolju od 1290. do 1309. godine, Povijesni prilozi*, sv. 35, Zagreb 2008., str. 72–73.

⁵⁷ [...] *possessiones seu terras Vrbas, Galas, Petrina, Vynodol, Selen, Oclich, Podgoria et Zamobor nuncupatas cum castris in eisdem constitutis* [...] (CD. 7, dok. 133, str. 151–152).

⁵⁸ Kekez, *Između dva kralja*, str. 63.

⁵⁹ MHNC 1, dok. 36, str. 40–41.

⁶⁰ MNL OL, DF 255 656.

⁶¹ CD 9, dok. 284, str. 341–342.

ku teksta, sinovi bana Stjepana neće držati posjede dugo, kao uostalom ni ivanovci. No, prema tom dokumentu se čini da su i u prošlosti ivanovci i Babonići imali dobre veze; prior Filip ističe da su sinovi bana Stjepana dobili te posjede kao zahvalu za službe koje su već načinili ivanovcima i koje će nastaviti činiti.⁶² Naravno, do koje mjere je taj izraz jednostavno opća formula, a koliko su stvarno ivanovci i Babonići bili bliski, teško je reći na osnovi samo jednog dokumenta.

No, završno, ipak se iz dokumenta može iščitati jedna velika promjena koja se dogodila na želinskom imanju za vrijeme dok su ga držali Babonići. To je gradnja utvrde Želin. Kao dokaz te tvrdnje možemo uzeti nekoliko dokumenta. Kupoprodajni ugovor o zemlji *Herchen*, koji je ban Roland izdao 1265. bio je izdan u Želinu (*datum in Selynu*).⁶³ Isprava koju je ban Henrik II. Gisingovac izdao 1270. bila je također izdana u Želinu (*datum et actum in Selen*).⁶⁴ Na kraju, ako je Ivan *comes* Okića i izdao svoju darovnicu cistercitima u banskom Želinu (bilo da ga je posjedovao, njime upravljao ili samo kratkotrajno boravio) i on ju je izdao u Želinu (*datum in Selin*).⁶⁵ U niti jednoj od tih isprava nema izričita spomena utvrde. Nadalje, kralj Andrija III. poklanja 1293. banu Radoslavu Želin koji je posjed zagrebačke utvrde ([...] *et prefatam terram seu possessionem castris nostri Zagrabienensis Selyn vocatam, memorato Raduozlao bano dilecto et fideli nostro et per eum suis heredibus [...] dedimus, donavimus et contulimus iure perpetuo possidendam [...]*), no i u darovnici nema spomena ni o kakvoj utvrdi na samom posjedu.⁶⁶ Kada nekoliko mjeseci poslije Zagrebački kaptol izvještava da je Radoslav uveden u posjede Vrbas, Glaž, Petrinja, Vinodol, Želin i Okić, u ispravi se navodi da se radi o posjedima te utvrdama koje se na njima nalaze ([...] *possessiones seu terras Vrbas, Galas, Petrina, Vynodol, Selen, Oclich, Podgoria et Zamobor nuncupatas cum castris in eisdem constitutis [...]*).⁶⁷ No, to opet nije dokaz da se utvrda doista i nalazila na svakom od tih posjeda jer se radi o dokumentu koji zajednički navodi i posjede i utvrde. S druge strane, sama isprava pokazuje da je utvrde bilo poželjno dodatno naglasiti ako ih je posjed imao. Na kraju krajeva, one su zasigurno podizale vrijednost posjeda. Samim tim, da je utvrda postojala na želinskom imanju u trenutku kada ga je kralj darovao Radoslavu Baboniću, gotovo je sasvim sigurno da bi i ona bila spomenuta u darovnici.

Prvi dokument gdje je utvrda Želin spomenuta je onaj koji je ban Stjepan izdao 1315. godine, gdje je izričito rečeno da se izdaje u utvrdi Želin (*in castro Selyn*).⁶⁸ Dakle, želinska utvrda je sagrađena nekad između 1293. i 1315., za vrijeme dok su imanjem upravljali knezovi Babonići. Lokacija utvrde Želin vidljiva je na prvoj voj-

⁶² Na ist. mj.

⁶³ MHNC 1, dok. 15–16, str. 18–19.

⁶⁴ MHNC 1, dok. 16, str. 19; CD 5, dok. 987, str. 525–526.

⁶⁵ CD 6, dok. 341, str. 403.

⁶⁶ CD 7, dok. 128, str. 147.

⁶⁷ CD. 7, dok. 133, str. 151–152.

⁶⁸ MHNC 1, dok. 36, str. 40–41.

noj karti; smještena je na području današnje Ribnice. Na karti u nastavku teksta to će biti upisano kao položaj želinske utvrde, no treba izričito naglasiti da je to pozicija utvrde iz druge polovice 18. stoljeća. Lako je moguće da se i prvotna utvrda nalazila na istom mjestu, no i nije morala biti. To se bez arheoloških istraživanja ne može utvrditi sa sigurnošću.

Do kada je točno Želin bio u vlasništvu Babonića nije poznato. Zadnji dokument u kojem su i posjed i utvrda spomenuti kao njihov posjed je potvrđnica kojom kralj Karlo daje, odnosno potvrđuje Ivanu II. Baboniću vlasništvo nad posjedima i utvrdom Želin i Samobor. Ona je izdana 27. siječnja 1322.⁶⁹ Ivan II. Babonić je bio sin pokojnog bana Stjepana te nećak i posvojeni sin novog bana Ivana Babonića. Ta isprava je izdana u vrijeme priprema za vojnu protiv hrvatskog bana Mladena II. Šubića. Kralj je njome vjerojatno pokušao ohrabriti i druge pripadnike roda Babonića da se pridruže vojsci bana Ivana.⁷⁰ U bitci kod Bliske blizu Klisa, koja se odigrala u kasno ljeto iste godine, vojska kralja i bana je odnijela premoćnu pobjedu te je ban Mladen bio potpuno poražen.⁷¹ No unatoč tomu ban Ivan je smijenjen; najkasnije do svibnja zamijenio ga je Nikola Omodojev.⁷² To je naravno izazvalo otvoreno neprijateljstvo Babonića prema kralju, još više pojačano dolaskom Mikca za slavonskog bana 1325. Konflikt je završio porazom sinova pokojnog bana Stjepana Babonića koji su izgubili puno svojih posjeda, uključujući glavni Steničnjak.⁷³ U mirovnom ugovoru između sinova pokojnog bana i bana Mikca od 16. rujna 1327. Želin se uopće ne spominje, već se od obližnjih posjeda spominju samo Petrovina i Brezovica, u kojima Babonići imaju neke posjede koje im kralj daje pravo zadržati.⁷⁴ To navodi na zaključak da im je Želin tada ili do tada već bio oduzet. U svakom slučaju, prema dostupnim izvorima, čini se da vlast Babonića nad želinskim imanjem prestaje negdje oko 1327.

Čičanski preceptorat

Vlasništvo nad Čičanskim preceptoratom u 13. stoljeću i prvoj četvrtini 14. stoljeća je puno jednostavnije utvrditi nego vlasništvo nad Želinom. Preceptorat se, naime, prvi put spominje kao *terra Zickuan* 1238., kada kralj Bela IV. potvrđuje ivanovačkom redu posjede dobivene od njegovih prethodnika, kralja Emerika i kralja Andrije II.⁷⁵ Nije moguće precizirati koji je od njih dvojice dao ivanovcima Čičan, no to se zbilo do 1211. Naime, te godine u opisu posjeda koje kralj Andrija II. daje cistercitima na

⁶⁹ CD 9, dok. 39, str. 49–50.

⁷⁰ Kekez, *Plemićki rod Babonića*, str. 404 i 431.

⁷¹ O toj bitci, kao i događajima koji su joj prethodili te slijedili kasnije: Damir Karbić, *The Šubići of Bribir: A Case study of Croatian Medieval Kindred*, doktorska disertacija, Budimpešta 2000., str. 77–90.

⁷² O mogućim razlozima smjene bana Ivana: Antun Nekić, *Oligarchs and King in Medieval Slavonia, 1301–1342*, *Südost-Forschungen*, sv. 74, br. 1, Regensburg 2015., str. 1–25.

⁷³ Kekez, *Plemićki rod Babonića*, str. 378.

⁷⁴ CD 9, dok. 296, str. 359.

⁷⁵ CD 4, dok. 44, str. 49.

području županije Gora je spomenuta i *Pescenyca villa fratrum hospitalis*.⁷⁶ Pešćenica je, kao što će biti pokazano, jedan od posjeda Čičanskog preceptorata.

Također je relativno jednostavnije i rekonstruirati granice Čičana i pripadajućih mu posjeda, budući da je cijeli prostor omeđen bar dva puta; u doba kralja Andrije II. i 1328. (toliko je poznato iz sačuvanih dokumenata).⁷⁷ Kao što je spomenuto u uvodu, o Čičanskom preceptoratu su već pisali Lelja Dobronić i Zsolt Hunyadi, a dotiču ga se i Juraj Čuk i Nada Klaić u svojim već spominjanim radovima. Na ovom mjestu će biti spomenuti samo aspekti koji su važni kada se prostor Čičana uključuje u želinsko imanje. Dakle, teritorijalno, u doba kralja Andrije II. posjedi preceptorata su bili: Čičan, Kravarsko, Pešćenica i Kupčina, a do najkasnije 1327. njima je pridodana i Jamnica.⁷⁸ Međutim, samo Čičan, Kravarsko i Pešćenica se kasnije spominju kao dio želinskog imanja; prvi put je Kravarsko spomenuto kao posjed Želina 1358., prilikom opisa međa posjeda Trnovec (Prilog 5).⁷⁹ Zbog toga su u Prilogu 1 analizirane granice Čičana, a u Prilogu 4 granice Kravarskog i Pešćenice, dok granice Jamnice i Kupčine ovdje neće biti analizirane.

Centralni posjed preceptorata Čičan nalazio se na prostoru današnjeg Starog Čiča. Vrlo dragocjen izvor koji govori o tom prostoru, a što je značajno i za kasnije, jest isprava koju je kada Čičan postaje dio želinskog vlastelinstva 1293. izdao vršitelj dužnosti magistra ivanovaca za Ugarsku i Slavoniju i preceptora Bele Guylermus. Povod izdavanja je požar u kojem je izgorjela utvrda Čičan, negdje oko te godine. U njoj se nalazila povelja na kojoj su bile zapisane povlastice naseljenika slobodnog trgovišta Čičan (*hospites libere ville de Chichan*),⁸⁰ koje im je dao nekadašnji prior Rembald,⁸¹ pa su naseljenici zatražili Guylermusa da im izda novu ispravu što je on i učinio. Što je bilo s utvrdom Čičan, je li potpuno uništena u požaru ili obnovljena ne zna se, jer se više ne spominje u izvorima. Uz utvrdu, na području Čičana postojale su i kuća (*domus*) ivanovaca te kurija koju su oni imali pravo držati na prostoru slobodnog trgovišta.⁸² Također, ni te građevine se ne spominju u daljnjim izvorima.

Uz gore navedeno, u Starom Čiču bila je i crkva svetog Jurja, koja danas više ne postoji. Ona je doduše spomenuta tek 1334., u popisu župa Zagrebačke biskupije, kada su ivanovci već napustili Čiče, no, kao što je već zaključila Lelja Dobronić, najvjerojatnije nije sagrađena tek iza 1328.⁸³ Jesu li tu crkvu ivanovci sagradili ili

⁷⁶ CD 3, dok. 84, str. 104.

⁷⁷ CD 9, dok. 311, str. 378–379 i dok. 316, str. 383–385.

⁷⁸ Jamnica je spomenuta i godinu prije; prior Filip iz Gagnane dao je 3. srpnja 1327. Jamnicu i Kupčinu, posjede Čičanskog preceptorata u zakup Jurju, Dioniziju i Pavlu, sinovima pokojnog bana Stjepana Babonića. CD 9, dok. 284, str. 341–342.

⁷⁹ CD 12, dok. 357, str. 463.

⁸⁰ CD 7, dok. 113, str. 134.

⁸¹ Remblad se u izvorima spominje pod različitim titulama (*master, maior preceptor, prior*) od cca. 1232. do prije 1255. Hunyadi, *The Hospitallers*, str. 92; Dobronić, *Templari i ivanovci*, str. 205.

⁸² CD 7, dok. 113, str. 134.

⁸³ Dobronić, *Posjedi i sjedišta*, str. 32.

preuzeli kao već postojeću župnu crkvu koju su vodili, pitanje je na koje nije moguće dati točan odgovor. No, tu svakako jedna stvar upada u oči. Prema popisu iz 1334. godine župnih crkvi na prostoru Turopolja je zapravo bilo malo i prilično su raštrkane,⁸⁴ a crkve sv. Ivana Krstitelja u Novom Čiču i sv. Jurja u Starom Čiču, ako se ista nalazila na mjestu sadašnjega staroga župnog dvora, bile su udaljene oko 1,5 kilometara. To bi upućivalo na dva različita vlasnika posjeda na kojima su crkve građene, odnosno da su stvarno ivanovci mogli biti ti koji su crkvu svetog Jurja i sagradili. Što se ostalog posjeda tiče, župne crkve se spominju 1334. i u Peščenici (crkva Blažene Djevice) i u Kravarskom (crkva Svetog Križa).⁸⁵ Za njih također možemo pretpostaviti da nisu sagrađene između 1328. i 1334., no vrijeme gradnje i tko ih je sagradio ne možemo znati na osnovi sačuvanih izvora.

Također, i vrijeme gradnje i graditelji utvrde su donekle otvorena pitanja. Kao što je također već primijetila Lelja Dobronić: naseljenici kažu da je izgorila utvrda sagrađena "između njih" (*castrum inter ipsos constructum*), a ta izjava je donekle nejasna; postavlja se pitanje znači li to da su sami naseljenici podigli utvrdu.⁸⁶ No, realno gledajući, malo je vjerojatno da bi ivanovci dopustili gradnju bilo kakve utvrde nekakvim naseljenicima u središtu svog preceptorata. Oni su u svakom slučaju morali imati vrhovno vlasništvo nad njom. S druge strane, sama ta formulacija, "između njih" može upućivati da se naseljeničko naselje razvilo oko utvrde, odnosno u "podgrađu". Točan položaj te utvrde kao i trinaestostoljetnog naselja Čičan ne može se utvrditi putem pisanih izvora. Pretpostavlja se da se nalazila na lokalitetu Gradišće, koji se nalazi uz obalu potoka Siget. I položaj i sam naziv Gradišće nedvojbeno upućuje na moguće arheološko nalazište, no što se točno na tom položaju nalazilo, može se utvrditi samo arheološkim istraživanjima.⁸⁷ U svakom slučaju, kao što će se kasnije pokazati, slobodno trgovište Čičan zadržat će poseban status i nakon pripajanja dijelova Čičanskog preceptorata želinskom imanju.

I dok je Čičan bio središte preceptorata u kojem su boravili i ivanovci i naseljenici, ostali dijelovi preceptorata su se davali u zakup, što je i inače bila uobičajena praksa ivanovaca.⁸⁸ Je li se to odnosilo na cijeli prostor Kravarskog i Peščenice ili samo na neke dijelove, ne može se zaključiti na osnovi oskudnih izvora.⁸⁹ Sačuvana je samo jedna isprava koja svjedoči da su 1275. ivanovci dali u zakup posjede Mala Peščenica (*Mynor Peschenycha*) i Lekenik (*Lykenik comesu* Perkinu s "brda Grič" i njegovu bratu Antunu.⁹⁰ Prije Perčina, zakupci zemlje su bili Borč i Zlojna te njihova

⁸⁴ MHNC 1, dok. 51, str. 52.

⁸⁵ MHNC 1, dok. 51, str. 52.

⁸⁶ Dobronić, *Posjedi i sjedišta*, str. 32.

⁸⁷ Dobronić, *Posjedi i sjedišta*, str. 33; Dobronić, *Templari i ivanovci*, str. 232–233. Na tom području je kao slučajni nalaz nađena i olovna bula Pape Klementa IV. (1265. – 1268.), Ivan Mirnik, Two recent finds of medieval lead seals, *Folia archaeologica Balcanica*, sv. 1, str. 482–484.

⁸⁸ Hunyadi, *The Hospitallers*, str. 176–181.

⁸⁹ Za Jamnicu i Kupčinu, vidi fusnotu 79.

⁹⁰ CD 6, dok. 123, str. 137–138. O Perkinu vidi: Klaić, *Povijest Zagreba*, str. 96–100.

“braća”, što može značiti i rođaci.⁹¹ Borč i Zlojna su bili turopoljski plemići,⁹² pa je taj dokument ujedno i svjedočanstvo o poslovnim vezama ivanovaca i okolna turopoljskog plemstva. Doduše, pitanje je koliko je ta suradnja bila uspješna, budući da kad ivanovci daju posjede u zakup Perkinu i Antunu, ti su posjedi prazni i polupusti.⁹³

Ivanovci 1328. mijenjaju Čičan i pripadajuće posjede s kraljem Karlom Robertom. U zamjenu on im daje Starču i Trnavu u Požeškoj županiji.⁹⁴ U nekom trenutku nakon toga, Čičan, Peščenica i Kravarsko bit će pripojeni želinskom imanju.

Želin i Čičan od 1328. do 1387.

Pripajanje Čičana, Kravarskog i Peščenice Želinu značilo je znatno proširenje granica vlastelinstva. Više o tom će biti rečeno na kraju ovog poglavlja, budući da je za razumijevanje prostornih podataka potrebno prvo razmotriti isprave vezane za Želin, izdane u razdoblju od 1328. do 1387.

Prvi za sada poznati dokumenti iz razdoblja nakon što su Babonići izgubili Želin a ivanovci dali svoje posjede u zamjenu za Starču i Trnavu u Požeškoj županiji datiraju iz 1333. Želin, odnosno *iobagiones de Selyn* spominju se tek kao međaši posjeda Kosnica koji su Ivan, sin Deslava, Raden, sin Obrada, Barnaba, sin Jakše, Maren, sin Martina, Juraj, sin Andrije te Toma, sin Šćepana prodali Črneku, sinu Pavše. Isprava sadrži detaljan opis posjeda Kosnice, no susjedi nisu navedeni u samoj reambulaciji, već se na početku teksta kaže da je posjed Kosnica bio smješten preko Save (*ultra Zauam*) i između posjeda Marka, sina Ladislava, Nikole, sina Arlanda, Mikca, sina Mikuša i *iobagionum de Selyn*.⁹⁵ S obzirom na to te na složenost posjeda oko Kosnice (privatnih i kaptolskih), ta isprava neće biti posebno analizirana. Može se međutim pretpostaviti da se tu radi o dijelu želinskog posjeda smještenom na prostoru današnje Lazine Čičke, južno od Črnkovca.⁹⁶

Što se stanovništva imanja tiče, to što se umjesto *castrenses* 13. stoljeća pojavljuju *iobagiones* u 14. stoljeću nije ništa neobično. Naime, pojam *iobagiones* zapravo zamjenjuje pojam *castrenses*. To ne znači da su prava i obveze podložnika u 13. i 14. stoljeću identična (upravo suprotno), već da se *castrenses* više praktički ne pojavljuju u izvorima 14. stoljeća, dok se za podložnike na imanjima koristi pojam *iobagiones*. Ta skupina stanovništva su bili “slobodni” seljaci u smislu da su imali pravo otići s vlastelinstva ako su ispunili sve svoje obveze i isplatili dugove te dobili odobrenje za selidbu.⁹⁷ Dakle, vrlo

⁹¹ CD 6, dok. 123, str. 138.

⁹² Antičić, *Reconstruction of the settlement system*, str. 317–320.

⁹³ [...] *quasdam terras domus nostre, vacuas et quasi desertas, mynor Peschenycha et Lykenik vocatas* [...], CD 6, dok. 123, str. 137–138.

⁹⁴ CD 9, dok. 313, str. 380.

⁹⁵ MHNC 1, dok. 48, str. 49.

⁹⁶ Više u Antičić, *Reconstruction of the settlement system*, str. 99–101.

⁹⁷ Prema Palu Engelu, pravo seljenja je postojalo na prostoru cijela Ugarskog kraljevstva osim u Slavoniji, gdje je zaživjelo tek oko 1400. Engel, *The realm*, str. 174–175. Međutim, prema Nadi Klaić pravo seljenja je postojalo u Slavoniji isto kao i drugdje prije 1400., Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, str. 556.

pojednostavljeno, tu se radi o kmetovima želinskog imanja, s tim da sam pojam kmet treba uzeti s rezervom, odnosno dublje definirati njegovo značenje.

I drugi je podatak iz 1333. koji se odnosi na Čičan na prvi pogled štur no otvara zanimljivo pitanje o odnosu sitna turopoljskog plemstva i vlasnika Želina u 14. stoljeću. Te godine je, naime, *comes terrestris* potvrdio prodaju neke zemlje u Šepu⁹⁸ koju su Blaž, sin Cihana i njegovi rođaci prodali Ivanu, Mateju i Ivanu, sinu Ivana. Isprava je izdana u Čiču (*in Chlic]ha*).⁹⁹ Na osnovi te jedne isprave teško je izvući neke generalne zaključke. No, ako se pogledaju isprave koje je Laszowski sakupio u zbirci *Povijesni spomenici Plemenite općine Turopolja* to je zapravo prva isprava koju izdaje samostalno *comes terrestris*, što je već i Laszowski naglasio.¹⁰⁰ Ostale četrnaestostoljetne isprave turopoljskih župana, od kojih prva sljedeća datira u 1346. su izdane u Zagrebu.¹⁰¹ No, izdavanje isprave, pa i jedne u kraljevskom Čiču 1333., donekle ipak svjedoči o mirnoj situaciji u Turopolju u to vrijeme, odnosno, o odnosu kraljevske, pa i banske vlasti prema turopoljskom plemstvu. Ipak, iz tog se opet ne može zaključiti da druge isprave izdane u Zagrebu automatski upućuju na loše odnose. Do zadnjeg desetljeća 14. stoljeća (kada Želin postaje privatno vlasništvo) sačuvana je samo jedna isprava koja pokazuje napete odnose. Kada se 1360. održavala generalna skupština plemstva na području između Lonje i Gvozda, Mraclinjani Stojko, sin Vuka, Milko, sin Andreja, Ivan, sin Stjepana te drugi iz njihova roda žalili su se banu Leustahiju da netko tvrdi da su oni podložnici Želina. Ban im je potvrdio njihov plemeniti status. Plemići nisu doduše rekli izričito tko je tvrdio, no vjerojatno je, kako je zapisao Laszowski, to bio neki nasilan želinski kaštelan, kakvi se kasnije često nalaze u izvorima.¹⁰² Kaštelani su bili vrhovni upravitelji bilo kraljevskih bilo velikaških imanja, "vrhovni zamjenici" vlasnika utvrda u slučajevima kada vlasnici nisu bili prisutni. Također su imali administrativnu i vojnu vlast nad ljudima koji su živjeli na posjedu određene utvrde.¹⁰³ Želinski kaštelani se javljaju u izvorima pedesetih godina 14. stoljeća. Valentin, sin Vida bio je kaštelan Želina i *comes* Zagrebačke županije. On je 1355. kupio neko imanje u županiji Veszprém.¹⁰⁴ Stjepan zvan *Zeuke* bio je prisutan pri određivanju granica

⁹⁸ O mogućem smještaju tog posjeda, Antonić, *Reconstruction of the settlement system*, str. 213–214.

⁹⁹ MHNC 1, dok. 50, str. 51.

¹⁰⁰ Sačuvana je i jedna isprava iz 1300. koju izdaje *comes terrestris* Egidije zajedno sa svojim ocem Ivanom, sinom Mihaela koji je *comes* Zagrebačkog polja. Ta isprava je izdana u Zagrebu. I tu se radi o uređivanju odnosa među turopoljskim plemićima, dakle isključivo lokalnoj stvari. MHNC 1, dok. 35, str. 39. No, uz to što bi trebalo razjasniti što je točno bio *comes* Zagrebačkog polja, iako se ovdje radi o lokalnoj stvari, nije bilo nikakva razloga da isprava bude izdana bilo u Čičanu koji je tada posjed ivanovaca, bilo u Želinu koji je privatni posjed knezova Babonića.

¹⁰¹ MHNC 1, dok. 60, str. 61.

¹⁰² MHNC 1, dok. 75, str. 75; Emilij Laszowski, *Povijest plemenite općine Turopolje nekoć Zagrebačko polje zvane*, sv. 1, Zagreb 1910., str. 370.

¹⁰³ Više o tom u: Suzana Miljan, *Familiaritas i klijentelski sustav unutar plemićkog društva Zagrebačke županije za vrijeme vladavine Žigmunda Luksemburškog (1387. – 1437.)*, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 33, Zagreb 2015., str. 105–108.

¹⁰⁴ MNL OL, DL 4513.

između šuma i imanja kraljevske utvrde Želin ([...] *castris regalis Selyn nuncupati* [...]) i posjeda magistra Ivana, sina Ivana *de Campo* 1358. Radilo se o posjedima Pusta Dužica i Trnovec.¹⁰⁵ Je li kaštelan koji je tvrdio da su Mraclinjani podložnici djelovao po napatku ili na svoju ruku opet se ne može zaključiti samo na osnovu jednog izvora.

Čičan u svakom slučaju odlaskom ivanovaca nije izgubio na važnosti. Štoviše, bio je mjesto održavanja sajma u to doba. Juraj, sin Stjepana ukrao je 1352. turopoljskim plemićima neke svinje koje su držali u zajedničkoj šumi ispod rijeke Bune te oteo pastire. Plemići su se požalili kralju koji je na to u srpnju naredio istragu.¹⁰⁶ Kaptol je kasnije, krajem listopada, obavijestio bana Stjepana o rezultatima istrage. Petar, sin Martina, kraljev čovjek i bekšinski arhiđakon Pavle su otišli u Čiče (*villa Chychan*) na dan sajma (*die fori*) te ispitali i "plemenite i neplemenite i druge", a svi su potvrdili Jurjeva nedjela.¹⁰⁷ Očito je da je čičanski sajam bio važno mjesto gdje su se skupljali ljudi iz tog kraja različita socijalnog statusa. Također, 1371. u Čiču (*in Chichan*) je boravio i Karlo Drački, tada slavonski herceg. Njegov boravak su iskoristili turopoljski plemići kako bi zatražili potvrdu svojih povlastica. Oni su poslali izaslanike predvođene zemaljskim županom Petrom, sinom Stjepana. Izaslanici su donijeli ispravu kralja Ludovika iz 1364. te zamolili hercega da ju potvrdi što je on i učinio.¹⁰⁸ S druge strane, kako je već spomenuto, u dva dokumenta iz 1389. spominje se i Novo Čiče, odnosno spominje se svećenik Stjepan iz Novog Čiča. On je napisao dva kupoprodajna dokumenta; radi se o prodaji neke zemlje u Rakitovcu.¹⁰⁹ Istodobno, u to doba Staro Čiče se još uvijek zove Čiče, odnosno Čičan. Jasno je da naziv Novo asocira na novo naselje u odnosu na staro. No, zapravo, prostor Novog Čiča je morao biti naseljen već u 13. stoljeću; kao što je pokazano u opisu Egidijeva Želina, 1217. spominje se crkva sv. Ivana Krstitelja. Ona je stajala u Novom Čiču, odnosno mjestu koje se prema popisu župa iz 1334. zvalo Želin. Sigurno nije bila sagrađena na pustom mjestu. Može se pretpostaviti da to naselje nije bilo razvijeno i značajno kao Staro Čiče, odnosno Čičan, budući da je praktički preuzelo ime. No, zapravo je zanimljivo da se naselje s crkvom ipak nije razvilo u značajnije mjesto unutar granica banskog Želina, bar do te mjere da zadrži svoje ime.

Na kraju treba razmotriti i prostorne podatke, odnosno vidjeti kako su izgledale granice želinskog vlastelinstva sredinom 14. stoljeća. Kao što je već naglašeno, spajanje želinskog vlastelinstva s ivanovačkim posjedima Čičan, Kravarsko i Peščenica značilo je značajno teritorijalno proširenje.

Prema izvorima 13. i prve polovice 14. stoljeća, vlastelinstvo Želin se rasprostiralo na području Hrašća (Prilog 1), Novog Čiča i Lazine Čičke (Prilozi 2 i 3). Te granice su prika-

¹⁰⁵ CD 12, dok. 357, str. 463.

¹⁰⁶ MHNC 1, dok. 67, str. 68.

¹⁰⁷ MHNC 1, dok. 68, str. 69.

¹⁰⁸ MHNC 1, dok. 85, str. 88–89.

¹⁰⁹ *Inferius in calce: Stephanus sacerdos scripsit de Nouo Cychan; Inferius in dextr. calce: Stephanus sacerdos scripsit de Nouo Cychan*; MHNC 1, dok. 118, str. 123 i dok. 119, str. 124. Njegovo ime je zapisano i u dokumentu iz 1390., također vezano za prodaju zemlje u Rakitovcu (*In calce: Stephanus presbiter de Nouo Chichan scripsit* [...]), dok. 122, str. 126–127.

zane na Karti 2. Na prostoru oko Novog Čiča i Lazine istočne granice vlastelinstva u 13. i 14. stoljeću se ne mogu definirati na osnovi postojećih izvora. Iz tog razloga nisu ucrtane na karti. S obzirom na mjesto na kojem se utvrda Želin nalazi na Prvoj vojnoj karti, može se pretpostaviti da je i prostor današnje Ribnice pripadao Želinu, iako, bez arheoloških potvrda, ne može se tvrditi da je na istom mjestu stajala i srednjovjekovna utvrda.

Prema opisu granica Čičanskog preceptorata iz 1328., analiziranim u Prilozima 3 i 4, Čičan se nalazio na području današnjeg starog Čiča. Kravarsko i Peščenica su se pak nalazili na području južno od rijeke Bune, odnosno rasprostirali su se na južnom dijelu današnje katastarske općine Šiljakovina (južno od potoka Šiljak), zatim na području današnjih naselja Kozjača, Čakanec, Ključić Brdo, Žitkovića, Novo Brdo, Velika Buna, Kravarsko, Gladovec Kravarski, Pustike, Cerje Letovaničko, Podvornica, Vukojevac, Peščenica, Brežane Lekeničke te na zapadnom dijelu današnjeg Lekenika (Karta 2). To je, dakle, dio koji je nakon odlaska Ivanovaca bio pripojen želinskom vlastelinstvu. No, uz to, kao što je pokazano u Prilogu 5, na osnovi reambulacije posjeda Pusta Dužica iz 1358. može se zaključiti da Želinu pripadaju i Poljana Lekenička te praktički cijeli prostor današnje katastarske općine Lekenik, od potoka Lekenik na sjeveru, Odre na istoku i granica Dužice na jugu. Prema reambulaciji posjeda Čičanskog preceptorata iz 1328. taj prostor nije bio dio preceptorata. Odgovor na pitanje kako i kada su ta imanja pripala želinskom vlastelinstvu zahtijeva daljnje istraživanje.

Karta 2. Posjedi vlastelinstva Želin prema izvorima iz 13. i 14. stoljeća (na podlozi: Topografska karta Hrvatske 1:200000, izvor: Geoportal, <https://geoportal.dgu.hr/>)

Što se sama spajanja imanja tiče, prva direktna potvrda da su dijelovi Čičanskog preceptorata pripojeni Želinu datira iz 1358.¹¹⁰ To je gore spomenuti opis granica posjeda Trnovec i Pusta Dužica, prilikom određivanja kojih je bio prisutan i želinski kaštelan Stjepan zvan *Zeuke*.

Srednjovjekovni Trnovec, posjed u vlasništvu Ivana, sina Ivana i turopoljskih plemića nalazio se na prostoru koji je 1861. bio područje katastarske općine Kurilovec, a danas pripada katastarskoj općini Velika Gorica. Granica je otprilike slijedila smjer današnjih istočnih katastarske granice Gradića i Šiljakovine. Trnovec se protezao od rijeke Lomnice odnosno Odre na sjeveru (uz neke čestice i sjevernije od rijeke) pa do rijeke Bune na jugu. Danas je to područje prekriveno šumama koje se prostiru između naselja Petrovina, Okuje i Mala Buna (šume Mraclinska i Kurilovečka Dubrava, s tim da je i područje današnjeg naselja Mala Buna također ulazilo u sastav Trnovca 1358.). Opis tih granica analiziran je u Prilogu 6. Cilj omeđivanja posjeda je bio utvrđivanje granica Trnovca naspram granica posjeda želinske utvrde. Iako se to ne navodi eksplicitno, iz konteksta isprave je jasno da je jedan od tih posjeda Kravarsko, s kojim je Trnovec međašio na rijeci Bunu (odnosno na jugu).

Uz to, Trnovec je međašio s još jednim posjedom želinske utvrde. Riječ je o Petrovini, za koju se izričito i navodi da je želinski posjed. Posjed Petrovina se pak protezao uz zapadnu granicu Trnovca, na prostoru od današnjih Gradića, odnosno Lomnice – Odre, pa do rijeke Bune. Dakle, Petrovinom se 1358. nazivao ne samo prostor današnje Petrovine Turopoljske, već i dio današnje katastarske općine Gradići, južno od starog toka Lomnice – Odre te praktički cijeli prostor današnje katastarske općine Šiljakovina, izuzev sama jugozapadnog dijela, gdje je i danas smješteno naselje Šiljakovina. Kao što je gore rečeno, granica je otprilike slijedila smjer današnjih istočnih katastarske granice Gradića i Šiljakovine. O Petrovini nije bilo riječi u dosadašnjem tekstu. Razlog tomu je činjenica da se, prema podacima iz dosad nađenih izvora, prvi put spominje kao posjed Želina upravo u reambulaciji posjeda Trnovac iz 1358. Kako i kada točno je to postala za sada ostaju otvorena pitanja, budući da do sada pronađeni izvori ne daju konkretne odgovore. Ipak, neke činjenice se mogu razmotriti.

Prva isprava u kojoj se Petrovina izričito spominje kao posjed je mirovni ugovor sklopljen 1327., nakon bitke kod Steničnjaka, između bana Mikca i sinova pokojnog bana Stjepana Babonića. Kao naknadu za svoje gubitke sinovi bana Stjepana su dobili Moslavinu i pravo da zadrže još neke svoje legalno stečene posjede, među kojima su bili Brezovica i Sveti Petar u Zagrebačkom polju (*Brezouicha et Sancti Petri in campo Zagrabieni*).¹¹¹ Dakle, to je prvi spomen posjeda Petrovina u dosad nađenim izvorima, ali crkva sv. Petra po kojoj je naselje dobilo ime se spominje i ranije.¹¹² Konkret-

¹¹⁰ CD 12, dok. 357, str. 463.

¹¹¹ CD 9, dok. 296, str. 359.

¹¹² Crkve danas više nema. Napuštena je početkom 19. stoljeća. Barlé, Povijest Crkve u Turopolju, u: Laszowski, *Povijest plemenite općine Turopolje*, sv. 2, str. 330–334. Pozicija gdje je crkva bila je vidljiva na Prvoj austrijskoj vojnoj karti.

no, cesta koja vodi do crkve bila je jedna od granica posjeda Topolovec i Obreš 1276. i 1279. godine.¹¹³ Ti posjedi su se nalazili sjeverno i zapadno od crkve, na prostoru današnje Donje Lomnice i Gradića.¹¹⁴ Postojanje crkve svakako ukazuje na postojanje naselja uz nju. Uz to, prostor Petrovine kako je opisan 1358. (dakle, južni dio današnje katastarske općine Gradići i veći dio katastarske općine Šiljakovina) spominje se u još nekim ranijim dokumentima, ali ne pod imenom Petrovina, već Topolovec te Kostanjevec.¹¹⁵ U nekoliko reambulacija tog prostora, izvršenim tijekom 13. stoljeća (zadnja sačuvana isprava je iz 1279.) nema ni spomena Želina ili banske zemlje.¹¹⁶ Također, predstavnici bana se ne pojavljuju kao susjedi koji svjedoče međašenju, dok je prilikom međašenja posjeda Kostanjevec 1279., koji se protezao sve do rijeke Bune, odnosno ivanovačkog posjeda Kravarsko bio prisutan *comes* Petres, sin Petrila kao izaslanik preceptora Čičana.¹¹⁷

Na osnovi izloženog te s obzirom na podatak iz mirovnog ugovora iz 1327. mogu se iznijeti dvije pretpostavke. Prva je da je posjed Petrovina bio pripojen Želinu osamdesetih godina 13. stoljeća, dok je Želin još bio državno vlasništvo te ga je kao takva Radoslav Babonić dobio 1293. Druga je da su Babonići ušli u posjed Petrovine ili nekog njena dijela dok su držali Želin. Druga pretpostavka se čini vjerojatnija. Da je Radoslav Babonić već dobio Petrovinu kao dio želinskog imanja vjerojatnije je da ona ne bi bila posebno spomenuta u mirovnom ugovoru, a ostatak imanja ne. Odnosno, vjerojatnije je da se imanje ne bi rascjepkalo i Babonićima ostavio jedan posjed a da ga oni nisu sami stekli. Taj posjed i jest ostavljen jer su ga oni sami stekli nakon kraljevske darovnice iz 1293., kao što su stekli i Brezovicu, posjed Ivana, sina Jaroslava i njegovih nasljednika. Kako se to dogodilo je pitanje za daljnje istraživanje. Za sada, jedino što je sigurno je da je do 1358. cijelo područje od Gradića na sjeveru do Bune na jugu zvano Petrovina te da je bilo u vlasništvu želinske utvrde. Opet, kada i kako¹¹⁸ je pak to preuzeto od Babonića je također pitanje za daljnje istraživanje.

Ovdje treba izuzeti prostor današnjeg naselja Šiljakovina. Za taj posjed je jasno kako je pripojen Želinu. Njega su građani Gradeca 12. svibnja 1394. dobili od skupine turopoljskih plemića te su sljedeće godine i uvedeni.¹¹⁹ Preko toga će tijekom 15. stoljeća i vlasnici Želina početi tvrditi da Šiljakovina pripada Želinu, a na kraju će i pripasti (o odnosima vlasnika Želina i građana Gradeca će biti riječi u nastavku).¹²⁰ No, to je već tema za raspravu o želinskom vlastelinstvu u 15. stoljeću. U svakom slučaju, do kraja 14. stoljeća Šiljakovina nije dio želinskog vlastelinstva te zbog toga nije ucrtana na kartu vlastelinstva.

¹¹³ MHNC 1, dok. 27, str. 30, dok. 31, str. 35–36.

¹¹⁴ Antičić, *Reconstruction of the settlement system*, str. 256–259.

¹¹⁵ MHNC 1, dok. 31, str. 35–36; MHNC 1, str. 34, p. 38.

¹¹⁶ O tim posjedima Antičić, *Reconstruction of the settlement system*, str. 259–268.

¹¹⁷ [...] *pro praeceptore de Chychan* [...], MHNC 1, dok. 30, str. 33.

¹¹⁸ Svakako između 1327. i 1358.

¹¹⁹ MHNC 1, dok. 135, str. 133–134, dok. 345, str. 441, MHCZ 1, dok. 345, str. 439–441.

¹²⁰ MHCZ 2, dok. 345, str. 447.

Doba kralja Žigmunda Luksemburškog – *Selen alio nomine Chychan*

Dolazak kralja Žigmunda Luksemburškog na hrvatsko-ugarsko prijestolje pratile su brojne promjene. Što se želinskog vlastelinstva tiče, kralj ga je prvo rascjepkao a nedugo nakon toga dao u privatne ruke. Time je Želin po drugi put (ili treći put ako je bio kratko vrijeme u vlasti Ivana Jaroslavljeva) u svojoj povijesti završio kao privatno velikaško imanje, no ovog puta će tako i ostati. Par mjeseci nakon ustoličenja na prijestolje, 7. kolovoza 1387., Žigmund je poklonio dva posjeda utvrde Želin građanima Gradeca. Bili su to Hrašće i Petrovina. Nekih desetak dana kasnije građani su uvedeni u posjede, a među prisutnim susjedima bio je Egidije *Theutonicus*, želinski kaštelan.¹²¹ U tom je trenutku, dakle, Želinom još uvijek upravljao kaštelan, odnosno bio je kraljevski posjed, što se naposljetku i izričito kaže već u ispravi od 7. kolovoza: *castrum nostrum Selen alio nomine Chychan*.¹²² Istodobno, to je prva do sada nađena isprava u kojoj se Želin zove i Čičan. Ta kraljevska donacija imat će dugoročne posljedice. Naime, uskoro nakon toga će kralj predati i samo želinsko imanje u privatne ruke. Svi budući vlasnici Želina tvrdit će da su Petrovina, Hrašće i Šiljakovina (koju će turopoljski plemići pokloniti građanima Gradeca 1394.) zapravo posjedi Želina. Posljedica toga će biti brojni sukobi, nerijetko vrlo nasilni između građana Gradeca i vlasnika Želina koji će trajati kroz cijelo 15. stoljeće.¹²³

Prvi zabilježeni sukobi odvijali su se već 1393. i 1394. Krajem kolovoza 1393. Grgur i Pavle, sinovi Mastena iz Čičana su napali Hrašće, uzeli 300 volova i 70 kubula žita. Drugi dan su ponovno došli i pljačkali po selu, među ostalim, uzeli su sakupljen kraljevski porez (*dacium regale*). Još gore, zarobili su seoskog sudca i još neke seljane/kmetove (*villicum et alios quam plures iobagiones dicte ville*). Ljude su doslovno mučili stavljajući im trnje među zube i nokte. No čak im ni to nije bilo dosta, već su i spalili neku kuću koja se nalazila na gradskom području.¹²⁴ Gradsko vijeće se žalilo banu, a on je opet obavijestio kralja Žigmunda o počinjenim nedjelima. Kralj je naredio banu da se slučaj sudski rješava, što se i zbilo 16. studenog 1393. Međutim, do tada su već sinovi Mastena okupirali i Hrašće i Petrovinu i mijenjali granice tih posjeda.¹²⁵ Građani su ponovno uložili prosvjed i tražili kompenzaciju. Kralj je ovlastio bana da silom prisili sinove Mastena da građanima kompenziraju gubitke. Isto tako, zabranio je da itko napada Petrovinu i Hrašće, koje je on osobno dao građanima.¹²⁶ No, ništa se nije promijenilo. Dapače, sljedeći incident koji se zbilo u veljači 1394. je završio još gore, praktički ubojstvom. Jedan od Mastenovih sinova, Pavle, sukobio se s Andrijom Sibom, građaninom Gradeca koji je u tom trenutku bio u Čičanu. Pavle ga je zarobio, mučio, okovao ga u lance i ostavio na hladnoći. Andrija se uspio

¹²¹ MHCZ 1, dok. 133, str. 114–115.

¹²² MHCZ 1, dok. 330, str. 308.

¹²³ Antičić, *Reconstruction of the settlement system*, str. 137–140.

¹²⁴ MHCZ 1, str. XL–XLI.

¹²⁵ MHCZ 1, dok. 367, str. 348–349.

¹²⁶ MHCZ 1, str. XLI–XLII.

osloboditi plaćanjem otkupnine, no umro je nedugo nakon što je oslobođen. Istraga koju je na naredbu banskog zamjenika Tome proveo Zagrebački kaptol potvrdila je istinitost priče.¹²⁷ Što se dalje dogodilo se ne zna, jer se sinovi Mastena ne spominju u daljnjim izvorima.

Osim što je priča sama po sebi prilično šokantna, zanimljivo je da zapravo nije jasno tko su sinovi Mastena, odnosno komu je Želin u tom trenutku pripadao. Grgur i Pavao su prvo jednostavno nazivani sinovi Mastena iz Čiča i u jednom dokumentu iz Čiča zvanog Želin. U dokumentima vezanim za ubojstvo Andreja Siba, dakle dokumentima iz 1394. Pavao je nazvan *magister*, što upućuje na viši status.¹²⁸ Sinovi Mastena su možda smatrali da imaju pravo na Hrašće i Petrovinu kao želinske posjede, no ništa ne upućuje da su oni bili u tom trenutku vlasnici utvrde. Doduše, možda su i znali da nemaju pravo na te posjede i jednostavno su bili nasilnici koji su koristili situaciju, odnosno slabost građana Gradeca. Moguće da su bili sitni ili srednji plemići kojima je kralj Žigmund dao Čičan u zakup. No, bio Želin u tom trenutku još uvijek kraljevski ili u privatnim rukama čudi kako se u svim tim događajima ne spominje želinski kaštelan.

U svakom slučaju, još jedan nasilan događaj donosi vijesti o vlasniku Želina 1396. Naime, kaštelan Želina Nikola Heer je te godine okupirao Hrašće i Petrovinu, zarobio dvanaest ljudi te ih odbio pustiti dok ne dobije direktnu naredbu od svog gospodara, Ivana Széchyja, sina pokojnog bana Nikole, da to napravi. Kako i kada je Ivan Széchy dobio Želin (kupnjom ili poklonom) kao i kako i kada ga je izgubio te kakva je bila njegova uloga u protudvorskom pokretu i ima li gubitak Želina ikakve veze s tim bi zahtijevalo posebno istraživanje. Ovdje se, međutim, treba dodati da vjerojatno u doba njegove uprave nad Želinom spada i još jedan nasilan incident, ovog puta sukob s turopoljskim plemićima. Radi se o dokumentu izdanom u Zagrebu 8. ožujka 1397., desetak dana nakon "Krvavog sabora" u Križevcima. Dokument su izdali *viceban* i *comes* Zagreba Martin Ders te plemićki sudci Zagrebačke županije. Oni izvješćuju da su izvršili naredbu kralja Žigmunda te poslali svoje izaslanike da ispituju situaciju, odnosno utvrde granice posjeda Gorica. Naime, gorički plemići su se žalili da su kaštelani Želina odnosno Čičana (*de Selyn alias de Chychan*) okupirali njihove posjede i pripojili ih Želinu. Kada je to točno bilo se u ispravi ne govori, koristi se samo opća formula o nemirnom prošlom vremenu.¹²⁹ Kao što je pokazano u Prilogu 3, moguće je da su kaštelani uspjeli i trajno oduzeti dio zemlje koja 1328. zasigurno nije pripadala Želinu; to je danas dio katastarske općine Novo Čiče koji se nalazi između Velike Gorice i Starog Čiča (Karta 2).

Ivan Széchy nije dugo ostao vlasnik Želina. Kada je izbio jedan od sljedećih sukoba oko Petrovine 1399., zapisano je da je kralj nedavno dao Želin Lovri, Nikoli

¹²⁷ MHCZ 1, str. XLII.

¹²⁸ MHCZ 1, dok. 370–371, str. 350–352.

¹²⁹ MHNC, dok. 153, str. 145–146.

i Kristoforu, sinovima Nikole Tota Susedgradskog. Oni su također zatražili da se Želinu ponovno dodijele Petrovina i Hrašće, a kralj je molbi udovoljio.¹³⁰ Donacijom Želina Totovima Želin je postao dio velikaških imanja visokog plemstva Zagrebačke županije; Totovi kao potomci Ača nedvojbeno su još uvijek spadali u visoko plemstvo, s centralnim imanjem Susedgrad. Nikola i Lovre su bili kraljevski vitezovi, a Kristofor prepošt Glogovnice.¹³¹ Nakon njih, Susedgrad i Želin su naslijedili njihovi sinovi; Lovrini sinovi Stjepan i Ivan te Nikolin sin Ladislav.¹³² No to već spada u razdoblje 15. stoljeća, pa će se s tim podatkom ova analiza završiti.

Skiciranje povijesnog i prostornog razvoja vlastelinstva

Unatoč brojnim pitanjima koja ostaju otvorena, relativno oskudni dostupni izvori 13. i 14. stoljeća ipak omogućuju skiciranje povijesnog i prostornog razvoja vlastelinstva Želin. Taj razvoj je svakako važan za povijest Turopolja i Zagrebačke županije općenito. Ujedno se može promatrati kao i jedan primjer razvitka velikaškog vlastelinstva u srednjovjekovnoj Slavoniji. Zanimljiv je budući da se u njemu odražavaju značajni politički događaji, koji utječu kako na vlasničke odnose tako i na širenje granica vlastelinstva. Od vremena kada se može pratiti u izvorima, dakle od šezdesetih godina 13. stoljeća, vlastelinstvo Želin je banska zemlja u tada već prilično posjedovno rascjepkanoj Zagrebačkoj županiji.¹³³ S jačanjem Babonića, Želin, kao i mnogi drugi posjedi prelaze u privatno vlasništvo magnatske obitelji. No, isto tako, s padom moći istih, Želin ponovno postaje državno vlasništvo. Knezovi Babonići nisu držali vlastelinstvo dugo, svega nekih tridesetak i nešto godina, od 1293. do oko 1327. Međutim, njihova vladavina imala je značajan utjecaj na razvoj vlastelinstva, budući da je u to vrijeme sagrađena utvrda Želin. Uz Baboniće, veliku važnost za razvoj vlastelinstva su imali ivanovci. Njihovo slobodno trgovište Čičan je i kroz 14. stoljeće (i kasnije) ostalo značajno naselje u kojem se održavao sajam na kojem su se skupljali ljudi iz cijelog kraja, što je svakako utjecalo na gospodarski razvoj vlastelinstva. Nadalje, politika kralja Žigmunda Luksemburškog, koji je i inače bio sklon poklanjati ili prodavati vlastelinstva malo jednima malo drugima, rezultirala je dugotrajnim i često nasilnim sukobima između Totovih te njihovih nasljednika, Henninga s jedne strane i građana Gradeca s druge strane oko Hrašća, Petrovine i Šiljakovine. Ti sukobi će trajati praktički kroz cijelo 15. stoljeće.¹³⁴ Povijest vlastelinstva kako u 15. stoljeću tako i u novovjekovnom razdoblju je svakako tema vrijedna daljnjeg istraživanja.

¹³⁰ MHCZ 2, dok. 345, str. 443–446.

¹³¹ Klaić, *Povijest Zagreba*, str. 57–62. Postojao je bar još jedan brat, Ivan, ali se on ne spominje u izvorima nakon 1362. Miljan, *Plemićko društvo Zagrebačke županije*, str. 227.

¹³² Miljan, *Plemićko društvo Zagrebačke županije*, str. 145–163.

¹³³ Klaić, *Povijest Zagreba*, str. 25–47.

¹³⁴ Sumarno o tim sukobima, s navodima pojedinih izvora: Antičić, *Reconstruction of the settlement system*, str. 137–138.

Analiza granica vlastelinstva na temelju podataka iz reambulacija

Prilog 1. Izvori o posjedu vlastelinstva Želin na području Hrašća Turopoljskog

Na području nekadašnje katastarske općine Hrašće Turopoljsko iz 1861. danas su područja katastarske općine Hrašće i Veliko Polje. U daljnjem tekstu područje Hrašća podrazumijeva prostor obje današnje općine. U srednjovjekovnim izvorima su zabilježeni različiti vlasnici čestica na tom području. Kao prvo, Hrašće je bilo jedan od posjeda turopoljskih plemića.¹³⁵ Neki manji posjed je imao i Zagrebački kaptol koji ga je dao svećeniku Dioniziju, svom notarju kao nagradu za vjernu službu. Naknadno, Dionizije je i sam kupio neku zemlju u Hrašću, a 1327. je sve dao gospođi Srebrni, udovici plemenitog Matije, sina Radoša *de Campo* i njezinim sinovima Mateju, zvanom Nijemac u zamjenu za posjed *Petrouch*, koji su posjedovali pokojni Matija i njegov brat Povša.¹³⁶ Nekoliko godina kasnije, odnosno 1331., prodao je još neke svoje zemlje turopoljskim plemićima Petku, sinu Vidomera koji je pak bio sin Chadune i Stjepanu, sinu Marka koji je bio sin Badoztech.¹³⁷ Je li išta od Dionizijevih posjeda ostalo u Hrašću u njegovim rukama, kao i od kaptolskih posjeda, ne spominje se u dosad pronađenim izvorima.

Također, vijest o banskom posjedu na području Hrašća datira iz 1260. Te godine je *comes* Miroslav kupio od Iurgisovih sinova Vukote i Vukoslava te Jurenkova sina Obrada zemlju koja je bila smještena *inter inpignoratores*¹³⁸ *alios duodecim vretenos et inter terram Raduhne ex altera parte, et quod una finis incipiens a fluuio Odre tenderet in planiciosa terra ad terram domini bani et inter hec illi duodecim vreteny uenditi dicuntur contineri*.¹³⁹ Za razumijevanje smještaja te zemlje potrebna je složenija analiza. Ona je napravljena, no ovdje će se samo ukratko sažeti. *Comes* Miroslav je bio pripadnik obitelji, odnosno roda Andrije, sina *comesa* Petra, upravo onog koji je držao Egidijev Želin u doba kralja Andrije II. Vukota, Vukoslav i Obrad su turopoljski *iobagionesi castru*, a zemlja koju je Miroslav kupio nalazila se vjerojatno na teritoriju današnjeg Hrašća Turopoljskog.¹⁴⁰ Drugi izvor koji potvrđuje da je dio zemlje u Hrašću pripadao Želinu je gore spomenuti kupoprodajni ugovor iz 1331. Zemlja koju je Dionizije 1331. prodao Petku, sinu Vidomera, sina Chadune i Stjepanu, sinu Marka, sina Badoztech je bila smještena *in longitudine inter Odram et Globoka et in latitudine inter terram castru Selyn et predicti Petkonis cum sua generacione*.¹⁴¹

Za preciznije određivanje čestica koje su pripadale Želinu, a koje ostalim vlasnicima bila bi potrebna detaljna analiza cijelog područja katastarske općine Hrašće,

¹³⁵ Laszowski, *Povijest plemenite općine Turopolje*, sv. 1, Zagreb 1910., str. 332–334; Antičić, *Reconstruction of the settlement system*, str. 254–255.

¹³⁶ MHCZ 1, dok. 137, str. 119–120.

¹³⁷ MHNC 1, dok. 47, str. 48.

¹³⁸ Sic!

¹³⁹ MHNC 1, dok. 13, str. 17.

¹⁴⁰ Antičić, *Reconstruction of the settlement system*, str. 254–255.

¹⁴¹ MHNC 1, dok. 47, str. 48.

i to na temelju ne samo izvora iz 13. i 14. stoljeća već i kasnijih. Za sada se okvirno može reći da se čini da je zemlja koja je pripadala turopoljskim plemićima bila smještena oko Lomnice i današnjeg naselja Hrašće, a zemlja Želina nešto sjevernije, do granice današnjeg Jakuševca. U prošlosti se istočno od Jakuševca nalazio posjed Petruševac. U opisu granica Petruševca iz 1425. dio granice u jednom trenutku ide uz posjed *Hurchin* Stjepana, sina Lukača na zapadnoj strani a nakon toga ide prema istoku do posjeda Staneca, građanina Gradeca, nakon čega granica nastavlja dalje prema sjeveru.¹⁴² Posjed *Hurchin* se nalazio na prostoru današnjeg Mikčevca, a istočno od njega je možda bila čestica zemlje Hrašća, u vlasništvu građana Gradeca, iako nije isključeno da se Stanecov posjed mogao nalaziti i unutar granica Velike Mlake.

Karta 3. Hrašće i okolna naselja u drugoj polovici 18. stoljeća (izvor: Arcanum Maps, Europe in the XVIII century)

¹⁴² MHCZ 1, dok. 375, str. 353–354.

No, ono što također upućuje da se Hrašće kao dio Želina rasprostiralo praktički do južno od Jakuševca su svađe oko granica koje su građani Gradeca vodili sa susjedima devedesetih godina 14. stoljeća, kada su postali vlasnici Hrašća. Granice zapisane u tim ispravama jesu mikrotoponimi koje je teško prepoznati u današnjem okolišu, ali i sam uvid o kojim susjednim posjedima je riječ daje uvid o kojem dijelu Hrašća Turopoljskog su se vodili prijepori. Prvo su tu bili Ladislav i Stjepan, sinovi Benedikta i Grgur, sin Mihaela iz Odre.¹⁴³ Odra je međašila s Hrašćem sa zapadne strane, no cijelom dužinom, od rijeke Lomnice na jugu, pa ti prijepori nisu indikativni u smislu prostornog raspreda. Drugi problematični susjedi su bili Petar i Nikola, sin Nikole iz Mlake.¹⁴⁴ Granica s Velikom Mlakom je počinjala sjeverno od Lomnice. I na kraju, sporovi su se vodili s Grgurom, Jurjom i Petrom, sinovima Martina iz Orešja te Pavlom zvanom Levak i Ivanom, sinovima Šugovića.¹⁴⁵ Otac Grgura, Jurja i Petra, Martin, tada već mrtav, bio je inače *comes terrestris*, a zvan je i *Hrelich*.¹⁴⁶ Posjed Orešje se i nalazio upravo na prostoru današnjeg Hrelića,¹⁴⁷ što bi značilo da je posjed Hrašće sezao otprilike do granica tog posjeda.

Na osnovu tih indicija, prostor želinskog Hrašća je ucrtan na karti. No, ovdje svakako treba ponoviti da je to samo okvirno rasprostiranje i da bez vrlo detaljne analize i srednjovjekovnih i kasnijih izvora nije moguće točno mapirati posjednike čestica unutar granica katastarskih općina Hrašće Turopoljsko i Veliko Polje (uz mogućnost da su na nekim dijelovima čestice različitih vlasnika i bile ispremiješane).

Prilog 2. Granice čestica posjeda Rakarje iz 1278. godine

*Comes Ivan, sin Minizlaya je 1278. kupio neke čestice zemlje Rakarje od Andre, sina Zlojne i njegova brata Ivana te od drugog Ivana, sina Vlojne. Granice kupljene zemlje su bile sljedeće: primam metam a parte orientis habent quandam monticulum pro meta iuxta terram domini N. bani Selyni nuncupatam et terram eiusdem Iwan comitis, inde per illum monticulum parumper procedendo perueniunt ad alium monticulum, a quo tendunt ad vnam dumum, quem habent pro meta, inde per paruuum spacium descenduht in vnum in Laka, a quo a parte occidentis per longum spacium intrant in maiorem Lakam, que nuncupatur Megemlaka, inde per vnum dumum tendunt ad vnam arborem gymulhynfa meta terrea circumfusam, inde versus occidentem tendunt ad metam terream, que est iuxta magnam viam, vbi est meta terrea, inde tendunt ad tres arbores merasas meta terrea circumfusas, inde tendunt ad fluuium Rakarya nuncupatum, vbi est vna salix, inde per eundem fluuium tendunt versus septemtrionem, et inde progrediuntur ad terram Iwan supradicti, vbi vna arbor salicis, et sic terminantur.*¹⁴⁸

¹⁴³ MHCZ 1, dok. 377, str. 355–356; dok. 379, str. 358; dok. 360, str. 359–360; dok. 391, str. 373; dok. 407, str. 392–393; dok. 413, str. 399.

¹⁴⁴ MHCZ 1, dok. 376, str. 354–355.

¹⁴⁵ MHCZ 1, dok. 376, str. 354–355, dok. 384, str. 364–365, dok. 386, str. 369–370.

¹⁴⁶ MHCZ 1, dok. 376, str. 354–355.

¹⁴⁷ Heller, *Comitatus Zagrabienensis*, sv. 2, str. 43 i sv. 1, str. 139.

¹⁴⁸ MHNC 1, dok. 29, str. 32.

Karta 4. Rakarje, Kobilic i Lazina u drugoj polovici 18. stoljeća (izvor: Arcanum Maps, Europe in the XVIII century)

Naselje Rakarje smješteno je sjeverno od Velike Gorice, između Kobilica i Plesa. Prema reambulaciji granica posjeda prodanog 1278. je počinjala na istoku na nekom brdašcu i tu je posjed graničio i s posjedom bana N. i posjedom *comesa* Miroslava. Ban N. je skraćenica za Nikolu Gut-Keleda, tadašnjega slavonskog bana. Većinu točaka te granice se ne može razaznati u današnjem okolišu. No, ovdje je bitna sjeverna i istočna granica posjeda, odnosno "rijeka" Rakarje, zemlja Ivana i banska zemlja. Tok potoka koji je tekao kroz Rakarje je pokazan na Prvoj vojnoj karti. Njegovim tokom granica je išla prema sjeveru, gdje je danas naselje Kobilic i gdje se vjerojatno nalazio Ivanov posjed. Ivan je dakle kupio komad zemlje koji se naslanjao na posjed koji je on već imao. Budući da je granica započinjala na mjestu gdje su se spajali banski posjed i Ivanov posjed, to je prema logici opisa moralo biti južnije od Kobilica, što je opet prostor današnje Lazine Čičke. Zemlja bana Nikole bila je južnije od te točke, na mjestu gdje se doticala Ivanova i banska zemlja. Ako pogledamo kartu, južno od Kobilica je mjesto Lazine, današnja Lazina Čička. Na katastru iz 1862. rubni dio katastarske općine Lazine se još uvijek zvao Želinski gaj. Da je prostor Lazina bio dio želinskog imanja potvrđeno je i u kasnijim izvorima. Dakle, ovdje citirani kupoprodajni ugovor potvrđuje da je i 1278. prostor Lazine bio prostor banskog imanja Želin.

Prilog 3. Granice posjeda Čičan iz doba kralja Andrije II. i iz 1328. godine

Kada su 1328. kralj Karlo I. i ivanovci dogovorili zamjenu posjeda Čičanskog preceptorata za posjede Starča i Trnava u Požeškoj županiji¹⁴⁹ izdane su dvije isprave u kojima su zabilježene granice posjeda preceptorata. Prvu je izdao kaločki nadbiskup

¹⁴⁹ CD 9, dok. 313, str. 380.

Ladislav 15. veljače te godine, na zamolbu bana Mikca. To je zapravo prijepis isprave kralja Stjepana V., koja je opet potvrđnica isprave kralja Andrije II. Dakle, isprava sadrži opise granica iz vremena Andrije II.¹⁵⁰ Drugu ispravu je izdao Zagrebački kaptol 22. ožujka 1328. U njoj su zapisane granice posjeda preceptorata iz 1328.¹⁵¹

Tijek granica je lakše odrediti ako se tekstovi obje isprave analiziraju paralelno, s tim da je naglasak u analizi stavljen na granice iz 1328., budući da su u tim granicama posjedi preceptorata predani kralju i kao takvi su pridruženi želinskom vlastelinstvu. Isto tako, preglednosti radi, isprave su analizirane dio po dio te su ti dijelovi označeni brojevima 1 i 2. Oznake 1a. i 2a. označavaju tekst isprave iz doba kralja Andrije II., a 1b. i 2b. tekst isprave iz 1328.

1a. *Prima meta tenet Chychan, incipit ab oriente de aqua, que inde vadit versus occidentem diuidendo metam cum terra Okych et egrediens ad aquam Brezwoycza tendit versus occidentem ad magnam kercum(f), deinde ad aliam kercum ubi diuiditur de terra Cupzyn,*

1b. *Prima videlicet predictae possessionis Chychan incipit ab oriente de aqua sua, inde vadit versus occidentem in vicinitate terre castris Selyn et egrediens ad aquam Brezenycza tendit versus occidentem per magnam viam in magno spacio vsque ad metas filiorum Pycenta olim, que extitit Culpchyn.*

U obje isprave pojavljuju se isti toponimi: granica započinje na istoku od "vode", ili u slučaju druge isprave "od njezine vode". Budući da je Čičan označen kao *possessio*, što je imenica u ženskom rodu, vjerojatno se "njezina voda" odnosi na "vodu" Čičana. Od te "vode" idući prema istoku dolazi se do "vode" *Brezwoycza/Brezenycza*. Na Drugoj vojnoj karti na području sjeverno od Starog Čiča se nalazi šuma Brezovica, a isto je ucrtano i kao toponim na katastru iz 1861. Isto tako, na starom katastru je vidljivo da je granica Starog i Novog Čiča bila na "izvoru" vodotoka koji se ulijeva u potok Želin. To je onaj isti izvor od kojeg je započinjala granica Egidijeva Želina. Samim tim vrlo je izgledno da je upravo negdje oko tog izvora bila i ondašnja granica. Problem *terre Okych* je već objašnjen. Prema drugog ispravi, iz 1328., tu se nalazila zemlja utvrde Želin. Drugi izvor koji dodatno potvrđuje da je sjeverno od izvora nekada zvan Zlatousti 1334. bio Želin je popis župnih crkvi; te godine crkva svetog Ivana Krstitelja je označena kao crkva u Želinu (*ecclesia sancti Ioannis Baptiste de Selin*). Dakle, sjeverna granica Čičana je otprilike slična današnjoj granici između Starog i Novog Čiča; na karti je okvirno ucrtana, a prostor Novog Čiča je prikazan kao posjed Želina.

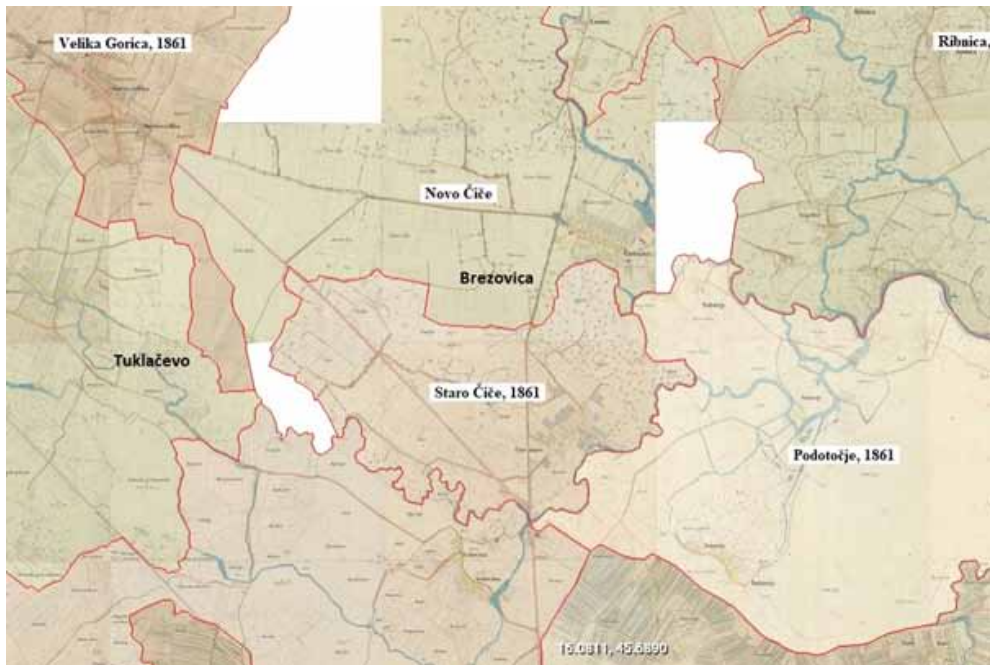
I prema jednoj i drugoj reambulaciji istočna granica Čičana bi bila posjed *Cupzyn*, odnosno posjed sinova Picienta koje su postale *Culpchyn*.¹⁵² Sinovi Picienta nisu po-

¹⁵⁰ CD 9, dok. 311, str. 378–379.

¹⁵¹ CD 9, dok. 316, str. 383–385.

¹⁵² Prema opisu iz 1328., dio teksta, kako je zapisan u Diplomatičkom zborniku: *usque ad metas filiorum Pycenta olim, que extitit Culpchyn*, bi se mogao prevesti: "do granica koje su nekad bile od sinova Picienta, a koje su postale Kupčín". Tu je vjerojatno zarez stavljen na krivo mjesto, iako je i bez toga formulacija u neku ruku nejasna. Međutim, ako se pogleda s povijesnog stajališta, nije vjerojatno da bi se 1328. znalo da je taj prostor pripadao sinovima Picienta, prije nego je postao posjed Kupčín ili posjed od Kupčina u doba kralja Andrije II., a da to već nije bilo zapisano u ispravi iz doba Andrije II.

znati iz do sada nađenih izvora. Također, na starim kartama nije zabilježen toponim Kupčín na području zapadno od Starog Čiča.

Karta 5. Staro Čiče, Novo Čiče, toponimi Brezovica i Tuklačevo na katastarskoj mapi iz 1861. (izvor: Arcanum Maps, Cadastral maps, XIX century)

Zanimljivo je, i za sada bez objašnjenja, da se zemlja na zapadnoj strani Čičana zvala Kupčín već u doba kralja Andrije II., a da su se ljudi 1328. sjećali da je ona bila od sinova Picenta prije nego je postala Kupčín. Dapače, iz nekog razloga, to je očito bilo važno naglasiti. Na katastru iz 1861. postoji toponim Kipištje, no južno od Odre. Naravno, moguće je da je i taj toponim srednjovjekovnog podrijetla te da je nekada označavao veće područje. Ali bez nekih dodatnih podataka teško ga je povezati s podatkom iz isprava. Prema daljnjem tekstu isprave jasno je da su se posjed sinova Picenta i posjed Kupčín nalazili zapadno od Čičana, gdje je i nekada i danas bila Velika Gorica, posjed turopoljskih plemića. Moguće je da su sinovi Picenta bili upravo ti plemići, no o samoj Gorici i njezinim stanovnicima nema puno podataka u dosad nađenim dokumentima iz 13. stoljeća i prve polovice 14. stoljeća. Postoji međutim jedna sačuvana isprava iz 1397., dakle mlađa nekih 70 godina od reambulacije Čičana iz 1328. Razlog izdavanja isprave je bio utvrđivanje granica posjeda Gorica. Naime, u neko neodređeno vrijeme prije izdavanja isprave neimenovani kaštelani Želina-Čičana (*de Selyn alias de Chychan*) su okupirali posjede goričkih plemića i pripojili ih utvrdi Želin, odnosno Čičan. Na naredbu kralja Žigmunda, ponovno su

uspostavljene granice posjeda Gorica, na njegovoj zapadnoj strani. Tu je važan zadnji dio granice, na južnom dijelu: *et versus orientem modicum reflectendo, perueniret ad vniam Mlakam Twklachena Mlaka vocatam, ibi est meta terrea in spinis et caderet ad ipsam Mlakam, Tuklachena*¹⁵³ *Mlaka nuncupatam.*¹⁵⁴

Granica je dakle, skrećući na zadnjoj etapi prema istoku, završila u jednoj mlaki koja se zvala *Twklachena* odnosno *Tuklachena* Mlaka.¹⁵⁵ Toponim Tuklačevo se nalazi i na Prvoj vojnoj karti pa sve do današnjeg katastra na prostoru južno od Starog Čiča. I granica Velike Gorice iz 1861. skrećući prema istoku dolazi do Tuklačeva. To upućuje da se granica nije puno promijenila od kraja 14. stoljeća.

2a. *hinc progrediens vadit versus orientem diuidendo cum Janzlo et tendens ad metam terream cadit in aquam Odra, per quam vadit versus orientem diuidendo cum terra comitis Petri filii Jurk et sic redit ad metam priorem.*

2b. *inde reflectitur ad septentrionem per terras arabiles ad duas metas terreas, ab hinc ad meridiem in bono spacio cadit in aquam Chychan, per quam tendens vadit in aquam Odra, per quam vadit versus orientem tenens metas cum Johanne filio Iwan, in magno spacio exit vero ibi fluuius Sylena vocatus intrat Odram vbi tenet metas cum Petro et Stephano filiis Lwkach, que condam fuit Petri filii Gwck, ab hinc regreditur ad occidentem et venit ad priorem metam ibique terminatur.*

Prema prvoj reambulaciji nakon što dođe do zemlje Kupčin granica odmah skreće istočno, gdje dijeleći granicu s Janzlom, dolazi do rijeke Odre pa dalje njome ide prema istoku, dijeleći granicu s *comesom* Petrom, sinom Jurka. Prema drugoj reambulaciji granica je išla prvo prema sjeveru pa onda prema jugu do "vode Čičan" preko koje je došla do "vode Odre". Moguće je da se tu granica nešto proširila od vremena Andrije II. do 1328. Potok Čičan kao pritok Odre danas ne postoji, no trag jednoga vodenog toka je zabilježen na Drugoj vojnoj karti (ali ne i Prvoj), upravo na mjestu južnog dijela zapadne granice Starog Čiča. No, zanimljivo je da u prije spomenutoj reambulaciji posjeda Gorica iz 1397. ta granica završava u Tuklačevoj Mlaci, ali do nje ne ide vodenim tokom. Ako se pogleda katastar iz 1861. između katastarskih općina Velika Gorica i Staro Čiče je uži pojas zemlja koja je pripadala Novom Čiču. Da je Novo Čiče, odnosno Želin kao kraljevski posjed već 1328. graničio sa Čičanom, tu ne bi kao međaši na zapadnoj strani bili navedeni sinovi Picenta već *terra castris Selyn* koja je navedena na sjevernoj strani. To u kombinaciji s podatkom o granici Gorice iz 1397. može upućivati da su želinski kaštelani ipak uspjeli otrgnuti dio Gorice i donekle proširiti granice Želina, odnosno Novog Čiča.

Odra kao južna granica je jasna. "Rijeka Sylena" koja se ulijeva u Odru je današnji potok Siget, na starim kartama zapisan kao potok Želin. Upravo tu je i današnja granica Starog Čiča i Donjeg Podotočja. Kao što je već rečeno, tu se nalazio Egidijev

¹⁵³ Sic!

¹⁵⁴ MHNC 1, dok. 153, str. 145–146.

¹⁵⁵ Možda se i 1397. Mlaka zvala Tuklačevo, odnosno *Tuklaceua*. Isprava je sačuvana u prijepisu iz 1524. pa je moguće da je riječ u izvornoj ispravi bila drugačija (odnosno da je 'u' zamijenjeno s 'n').

Želin, čiji je kasniji vlasnik Petar, sin Jurka, odnosno 1328. njegovi praunuci Petar i Stjepan, sinovi Lukača.

Prilog 4. Reambulacija posjeda Kravarsko i Pešćenica iz doba kralja Andrije II. i iz 1328. godine

U istim ispravama analiziranim u Prilogu 3, uz granice Čičana su zapisane i granice Kravarskog i Pešćenice, posjeda Čičanskog preceptorata u doba kralja Andrije II.¹⁵⁶ i iz 1328.¹⁵⁷ I ovdje su tekstovi obje isprave analizirani paralelno, a naglasak je stavljen na granice iz 1328., budući da su u tim granicama posjedi preceptorata predani kralju i kao takvi su pridruženi želinskom vlastelinstvu. Isto tako, preglednosti radi, i tu su isprave analizirane dio po dio te su ti dijelovi označeni brojevima od 1 do 5. Oznake 1-5 a. označavaju tekst isprave iz doba kralja Andrije II., a 1-5b. tekst isprave iz 1328.

1a. *Prima vero meta terrarum Crowarzka(!), Pezenycza(!) et Cupzyna, que simul adiacent, incipit versus occidentem ab aqua Bwna diuidendo cum terra Craion,*

1b. *Prima meta incipit circa quandam viam ubi sunt due mete terree supra caput cuiusdam vallis Thrystthych vocate, ubi est arbor hasfa cruce signata a parte septentrionali et descendit in fluuium Bwna a parte occidentali,*

Prema opisu granica iz doba kralja Andrije II. granica je započinjala od Bune, gdje je međaš bio posjed *Craion*. Sačuvano je još nekoliko izvora koji potvrđuju da je bar do 1279. Buna bila granica između posjeda nazvan *terra Crachoni* 1242.¹⁵⁸ te posjeda Pavla i Dazlaua, sinova Opora te posjeda Pavla, sina Vida, koji su 1279. bili na prostoru nekadašnjeg posjeda *Craion*, odnosno posjeda *Crachona*.¹⁵⁹ No, 1328. granica započinje kod neke ceste iznad vrha neke udoline zvane *Thrystthych* na sjevernoj strani i tek nakon toga ide prema zapadu, do rijeke Bune. Prema tim podacima čini se da se granica Kravarskog između 1279. i 1328. proširila prema zapadu. To izravno potvrđuje i još jedna isprava iz 1373., koja sadrži isti opis granica kao i gore spomenuta isprava iz 1242., gdje je zabilježena *terra Crachoni*. Naime, ispravu iz 1242. izdao je Zagrebački kaptol te su u njoj zapisane zapadne i južne granice posjeda *Mosocha* (*terra Mosocha*), koji je pripadao *Iunosi* i njegovu rodu. Južna granica je na istočnom kraju završavala kod velike ceste zvane *Gorski* (*magna via nomine Gorsqui*), kraj *Kračunova* posjeda (*iuxta terram Crachoni*).¹⁶⁰ Nekih 130 godina kasnije, 1373., potpuno ista granica kao zapadna i južna granica posjeda *Mosocha* je bila granica između roda od Lomnice i roda *Vukote*. Štoviše, ta granica i jest uspostavljena na osnovi stare granice sačuvane u nekom registru (*in quodam registro apportauit*). I tu je

¹⁵⁶ CD 9, dok. 311, str. 378–379.

¹⁵⁷ CD 9, dok. 316, str. 383–385.

¹⁵⁸ MHNC 1, doc. 4, str. 6–7.

¹⁵⁹ MHNC 1, dok. 30, str. 33–35.

¹⁶⁰ MHNC 1, dok. 4, str. 6–7.

krajnja točka bila cesta zvana Gorski put (*Gorzki pot*), kraj kojeg je sada, međutim, bio posjed Kravarsko.¹⁶¹ Dakle, to je zapravo granica uspostavljena do 1328. i Kravarsko je u tim granicama ušlo u sastav Želina. Cesta zvana Gorski put je najvjerojatnije vodila u županiju Gora. No, moguće je da se i zvala Gorski put i prelazila po brdu, odnosno Vukomeričkim goricama. Upravo je cesta, orijentirana u smjeru sjever-jug i 1861. granica katastarske općine Kozjača. No, na starim kartama je vidljiva mreža više cesta orijentiranih u smjeru sjever-jug u tom području, pa se ne može izričito tvrditi o kojoj cesti se radi. Toponim *Thrysthych* nije zabilježen na kartama, pa je teško odrediti gdje se nalazila početna točka na cesti. Također, 1328. granica je započela kraj ceste, iznad doline *Thrysthych*, na sjeveru, od kuda se "spuštala" u rijeku Bunu na zapadu pa je njome dalje nastavljala prema istoku. Ovdje treba napomenuti da se i potok danas zvan Šiljak nekada zvao Buna, budući da on i jest dio toka Bune. To potvrđuje isprava iz 1394. kojom grupa turopoljskih plemića daje svoj nasljedni posjed Šiljakovinu građanima Gradeca. Položaj Šiljakovine je bio sljedeći: *quandam possessionem dictorum nobilium castrensiu Sylakowina appellatam, inter possessiones Petrowynam antedictam et Kosthanewecz nuncupatam, filiorum Michaelis dicti Wythez, iuxta fluuium Buna*.¹⁶² Naselje Šiljakovina je prikazano na Prvoj vojnoj karti sjeverno uz tok današnjeg potoka Šiljaka, što znači da se taj vodotok onda doista zvao Buna. Posjed Kostanjevec se nalazio zapadno od Šiljakovine, a Petrovina sjeverno i vjerojatno dijelom i istočno (prema opisu granica iz 1356., Prilog 6). Južni susjed nažalost nije naznačen. No, ako se sve skupa uzme u obzir, vjerojatno je granica Kravarskog započinjala na rijeci Buni, južno od Šiljakovine, što bi značilo da je i najjužniji dio današnje katastarske općine Šiljakovina pripadao Čičanskom preceptoratu.

Što se tiče zapadne granice Kravarskog, nigdje u opisima ni iz doba Andrije II. ni iz 1328. nije definirano gdje se ta granica spajala s drugim dijelom granice koja je išla tokom potoka Kravarščica. Dakle, samo na osnovi podataka iz ovih reambulacija, nije jasno, odnosno nije preciziran tijek zapadne granice posjeda Kravarsko. No, zahvaljujući bogatom fondu isprava sakupljenim u *Povijesnim spomenicima Turopolja*, moguće je bilo odvojiti prostor koji je pripadao turopoljskim plemićima od onog koji nije.¹⁶³ Na osnovi toga može se s velikom vjerojatnošću pretpostaviti da su prostor Kozjače, Novog Brda i Čakanca bili dijelovi želinog vlastelinstva 1328. Uz to, 1500. Čakanec i jest nabrojen kao posjed Želina.¹⁶⁴ Naravno, s obzirom na to da nema dodatnih dokumenta koji bi točno precizirali cijelu zapadnu granicu Kravarskog iz 1328., ne može se sa sigurnošću reći je li bilo nekih manjih promjena granice od tog doba do 15. stoljeća.

2a. *deinde versus orientem diuidendo cum terra Booru, hinc progrediens diuidit cum terra Petri filii Jurk,*

¹⁶¹ MHNC 1, dok. 89, str. 91–93.

¹⁶² MHCZ 1, dok. 345, str. 339–340.

¹⁶³ Više u Antičić, *Reconstruction of the settlement system*, str. 233–375.

¹⁶⁴ MNL OL, DL 20985.

2b. tendit ad orientem tenens metas cum filiis Wlkota iobagionibus castris et generacionis eorundem et circuit per eundem fluuium semper circa metas iobagionum castris predictorum, inde exit ubi Bwnyczca fluuius intrat in predictum fluuium iuxta monticulos ad partem meridionalem.

Iako se u ispravi iz doba kralja Andrije II. ne kaže eksplicitno da je sjeverna granica Kravarskog išla tokom Bune, to se može pretpostaviti iz konteksta. U svakom slučaju, u ispravi iz 1328. se to izričito navodi, pa je tako rijeka Buna sjeverna granica Kravarskog kao posjeda koji je bio priključen želinskom imanju. Uostalom, to će potvrditi i isprava iz 1358. u kojoj je Buna također sjeverna granica Kravarskog (Prilog 6). Također, u toj ispravi se navodi da granica skreće prema jugu na mjestu gdje Bunica utječe u Bunu, pokraj nekih manjih brda s južne strane. Buna ima više pritoka s južne strane, od kojih je najistočniji Koravec, u Velikom Turopoljskom Lugu. Međutim, koji se od tih pritoka zvao Bunica 1328. ne može se sa sigurnošću reći. Ni granice katastarskih općina kakve su bile 1861. (i kakve su danas) ne mogu u potpunosti razriješiti situaciju. Naime, Koravec je granica katastarske općine Pešćenice, ali njezina sjeverozapadna zapadna granica. Na mjestu sjeveroistočne granice nema pritoka Buni. Samim tim, da utok potoka Koravec u Bunu i jest bio krajnja sjeveroistočna točka posjeda preceptorata, očito se nakon 1328. granica Pešćenice proširila. To se moglo naravno zbiti bilo kada u razdoblju od 1328. do 1861. Uz Bunicu, u ispravi se spominju i brdašca s južne strane. Naravno, što je onda ljudima na terenu značilo manje brdo ili brdašce (*monticulus*) nije nešto što se u današnjem okolišu nužno jasno razaznaje. No, na dijelu južno od Buševca, gdje je potok Pešćenjak nekada utjecao u Bunu teren je nešto povišeniji u odnosu na teren istočno od tog mjesta. Također, tuda je prolazila i rimska cesta (prema karti Josipa Klemenca¹⁶⁵), cesta prema Petrinji i Sisku prikazana na vojnim kartama, a to je i današnja trasa ceste. Još u drugoj polovici 18. stoljeća je to bio praktički rub Velikoga turopoljskog luga. Uz to, kada je 1249. rađena granica Velikoga turopoljskog luga, ona je išla tokom potoka Lekenik i nakon toga nastavila tokom "vode" *Obonyn*, nakon toga, napustivši taj vodotok došla do gliništa *Mortoyz*, a zatim do ceste Losnek, kojom je sjeverno išla do Bune.¹⁶⁶ Iako potok *Obonyn* danas ne postoji pod tim imenom, prema Prvoj vojnoj karti potok Lekenik se račvao u nekoliko tokova tek zapadno od naselja Lekenik. Dakle, i granica je došla do ceste upravo negdje u tom dijelu, gdje i jest trasa već spomenute ceste koja sjeverno vodi do rijeke Bune. Zbog svega navedenog, granica je ucrtana prema položaju ceste na Prvoj vojnoj karti.

3a. inde vadit versus meridiem per viam loci que transiens per mediam siluam separat terram Bauzlo et cadit in aquam Lekelnyk,

3b. et tendit per viam Poy dictam per arbores continuatas cruce signatas cadit in fluuium Lyquenyk(l) ubi est arbor haas tenens metas cum Johanne Wythez filio Iwan.

¹⁶⁵ Josip Klemenc, *Archaeologische karte von Jugoslawien. Blatt Zagreb*, Beograd 1938., str. 106–117.

¹⁶⁶ MHNC 1, dok. 5, str. 8.

Dakle, kao što je gore rečeno, cesta koja vodi do Bune je bila zapadna granica Velikoga turopoljskog luga. Tu je vidljivo i da je cesta bila istočna granica posjeda Čičanskog preceptorata i u doba Andrije II. i 1328., a njezina jugoistočna točka mjesto gdje cesta dolazi do potoka Lekenik. Treba primijetiti da u reambulacijama ivanova- ca kao međaš šume u doba kralja Andrije II. je označen *Bauzlo*, a kao 1328. Ivan Vitez, sin Ivana, iako za zadnjeg nije potpuno jasno odnosi li se to na dio šume ili na dio oko Lekenika. O čemu se ovdje radi bi stvarno zahtijevalo poduže razmatranje koje nije ključno za ovu temu. U svakom slučaju, važno je da je cesta koja je odvajala po- sjed Peščenica od šume išla negdje uz zapadni rub šume. Kao što je već rečeno, ceste koje su išle kroz rub šume na zapadnoj strani postoje već od rimskog doba, na Prvoj vojnoj karti tu je cesta koja je zapravo cesta od Zagreba do Petrinje i prelazi rijeku Bunu točno na dijelu južno ispod Buševca, a takva cesta, koja prolazeći kroz Lekenik ide do Petrinje. Naravno, ne može se reći da je to automatski i trasa srednjovjekovne ceste. Ona se mogla nešto promijeniti, ali zapravo ne puno, jer po logici stvari išla je više-manje uz rub šume i dolazila do potoka Lekenik.

4a. *per quam tendit ad meridiem diuidendo cum terra Templariorum de Gora et vadit ad arborem fagum, hinc per medium montem tendit versus orientem dividendo cum terra ecclesie de Toplyca, cuius montis est nomen Pomigno, inde vadit versus meridiem tenendo metam cum eadem ecclesia tendensque ad radicem eiusdem montis, ubi oritur fons nomine Kroworska (!),*

4b. *inde tendit ad meridiem supra predium Polona ubi exit iterum ad meridiem in magno spacio circuens siluas per arbores continuas cruce signatas tenens metas cum terra Cruciferorum de Gora vsque ad metas terre abbatis de Thoplyca, inde ascendit montem Pomneno per magnam viam tenens metas semper cum terra abbatis de Thoplyca venit circa montem ubi oritur fons nomine Krawarzka.*

Moguće je da je na tom dijelu došlo do promjene granice. Prvo treba razmotriti početnu točku, odnosno dio kojim granica ide južno, što je prostor današnje Poljane lekeničke. U prvoj ispravi se izričito kaže da granica ide južno potokom Lekenikom, uz posjed Templara iz Gore, a zatim skreće prema istoku prema brdu *Pomigno*. Budući da je ovo ime za Vukomeričke gorice,¹⁶⁷ ovo mora biti neka zabuna ili greška

¹⁶⁷ Prema Ćuku: "brdoviti dio današnjeg Turopolja, Vukomeričke gorice, nekad se zvao Pomena gora" (Ćuk, Zagrebačka županija, str. 139). Etimologija imena bi svakako zahtijevala dodatno istraživanje. Ćukova tvrdnja se može potvrditi u izvorima. Tu se spominje brdo *Pomigno*, odnosno 1328. *Pomneno*, u kraju zapadno od Lekenika. U istoj ispravi iz doba kralja Andrije II. brdo *Pomigno* je zabilježeno na još jednom mjestu, u opisu granica posjeda Kupčine, koje nisu analizirane u ovom članku. Granica Kupčine je završavala na brdu *Pomigno*, ispod hrasta, gdje izvire izvor Lučelnica (*fons Lexyzycza*). Tu se najvjero- jatnije radi o izvoru Male Lučelnice (za daljnje objašnjenje vidi: Antičić, *Reconstruction of the settlement system*, str. 48). U svakom slučaju, izvori i Male i Velike Lučelnice su na području današnje katastarske općine Lučelnica, nekih 25 kilometara zapadno od Lekenika. Dakle, isti naziv upotrijebljen je za brda koja su danas istočni i zapadni dijelovi Vukomeričkih gorica. Ovdje se još može dodati i podatak iz isprave koja sadrži reambulaciju posjeda Brezovice i pripadajućih joj imanja iz doba Bele IV., spomenuta u bilješci 23. Jedna od granica je bila *mons Pomnan*, a taj dio granice se nalazio negdje oko današnjeg Kupačkog Kraljevca, odnosno Starjaka, dakle isto na zapadnoj strani Vukomeričkih gorica.

jer se one nalaze zapadno od Lekenika. Istočno od Lekenika do Save kraj nije uopće brdovit. U svakom slučaju, ne specificira se dolazi li granica do krajnje južne točke potoka Lekenik, u kojem slučaju bi bio uključen i prostor današnjeg naselja (kako je prikazano i na Prvoj vojnoj karti) ili skreće prema zapadu i prije te zadnje južne točke toka. U drugom slučaju se pak izričito kaže da granica ide južno iznad predija Poljana (nespecificirana vlasnika), nakon kojeg nastavlja prema ići prema jugu, uz posjede ivanovaca iz Gore. To opet ne znači puno budući da nije naznačeno gdje je točno sjeverna granica predija. U svakom slučaju, Čičanskom preceptoratu je pripadao dio današnjeg prostora Lekenika, zapadno od ceste koja je dolazila do Lekenika sa sjeverozapada pa uz tok potoka Lekenik na onom dijelu gdje potok teče od današnjeg naselja Lekenik prema jugu a također i sjeverni dio današnje katastarske općine Poljane Lekeničke. Taj dio je posebna teritorijalna jedinica u sklopu Peščenice kao veće jedinice; 1275. ivanovci iznajmljuju Malu Peščenicu i Lekenik Perčinu i njegovu bratu, a prilikom utvrđivanja granica 1328. određeni Arland, sin Nikole je imao neke primjedbe o međama na području neke čestice posjeda Lekenik (*de quandam particula possessionaria Lequenyk*). On je očito bio vlasnik susjednih čestica, no o kom se točno tu radi ne može se zaključiti samo na osnovi te isprave. Moguće je da je bio i opunomoćenik vlasnika, ali to ni na koji način nije naznačeno, u ispravi je zapisano samo njegovo ime.

Granica je dakle, u oba slučaja počinjala idući od potoka Lekenika južno do neke točke a završavala na izvoru Kravaršćice. Izvor Kravaršćice se nalazi u području između današnjeg Gladovca i Gornjeg Hruševca. Razlika je u tom što je u prvoj reambulaciji granica išla prvo južno tokom potoka Lekenik, a zatim istočno preko brda uz posjede Topuske opatije, da bi se onda južno spustila, uz posjede iste opatije do izvora Kravaršćice. U drugoj reambulaciji granica je išla južno, prvo uz predij Poljana (nespecificirana vlasnika), nakon kojeg nastavlja prema jugu, idući uz posjede ivanovaca iz Gore. U trenutku kada dolazi do posjeda opatije Topusko, uspinje se uz brdo do izvora Kravaršćice. Znači da je išla južno i sjeverno, bez skretanja na istok (naravno, to zapravo znači skretanje prema jugozapadu i sjeveroistoku, ali ne i da je išla direktno prema istoku). Posjedi templara odnosno kasnije ivanovaca iz Gore su bili Žažina, Letovanić i Miholje, koje je bilo na području današnjeg Starog Farkašića.¹⁶⁸ Posjedi opatije Topusko su bili, prema ovoj reambulaciji, prostor Hotnje i Gornjeg Hruševca. Problematičan je zapravo prostor Cerja Kravarskog. Naime, ako je granica išla prvo Lekenikom prema jugu, zatim negdje od njega skrenula istočno po brdu, pa se spustila južno do izvora Kravaršćice, to bi značilo da je u trenutku kada skreće južno morala biti sjeverno od izvora. To bi bio više-manje tijekom katastarske granice Peščenice kakav je prikazan na katastru iz 1861. Uz to, kada kralj Andrija II. poklanja cistercitema zemlje u Gorskoj županiji 1211. naglašava da im ne daje zemlje

¹⁶⁸ Ana Novak, *Gorski arhidakonat Zagrebačke biskupije od 1334. do 1501. godine (Povijesni razvoj crkveno administrativnoga područja)*, doktorska disertacija, Zagreb 2011., str. 153–154.

koje već drže templari i šest rodova.¹⁶⁹ To bi značilo da je prostor Letovanića i Starog Farkašića (odnosno nekog njegova dijela) izuzet. No, isto, u ispravi se navodi da se jedna skupina posjeda dana cistercitima proteže od utoka Kravaršćice u Kupu do granica ivanovačke Peščenice. Ako u to uključimo prostor Cerja, upravo bi to imalo smisla s obzirom na tok granice Peščenice u vrijeme reambulacije tog posjeda u doba Andrije II. To bi ujedno značilo da je u to doba prostor Cerja dan topuskim cistercitima.

Naselje Miholje danas ne postoji no nalazilo se na prostoru Starog Farkašića.¹⁷⁰ Problem pripadnosti Poljane lekeničke bit će još spomenut. Dakle, ako je prema drugoj reambulaciji granica išla prvo djelomično iznad predija Poljana, pa južno sve do mjesta gdje prestaju ivanovački posjedi, a počinju posjedi Topuske opatije, znači da je prolazila uz neki dio Poljane Lekeničke, uz Letovanić pa do Starog Farkašića. Uz to, može se čak i reći da je dolazila otprilike do današnje sjeverne katastarske granice Starog Farkašića, gdje se nalazila cesta koja je išla prema Hrastovici (dakle prema jugoistoku) na kojoj su međašila 4 posjeda: Sv. Mihovil, Letovanić, Hruševac i Kravarsko.¹⁷¹ To znači da je tada u posjed Kravarsko ulazio i prostor današnjeg Cerja Letovaničkog. Od te granice sa Sv. Mihovилоm, granica Kravarskog i Peščenice se uspinje uz brdo, po velikoj cesti, i dijeleći granicu sa sada Topuskom opatijom, odnosno prostorom današnje Hotnje dolazi do izvora Kravaršćice, odnosno do Gladovca Kravarskog.

5a. vadit per eundem versus meridiem tenendo metas cum eadem ecclesia et cadit Culpam, inde vadit versus occidentem diuidendo cum terra Bobynyz et tendens in aquam Culpchyna [...]

5b. inde vadit per eundem versus meridiem tenens metas cum predicto abbate inde cadit in Culpam, ab hinc ascendit et tendens venit ad aquam Culpchyna.

U obje reambulacije je zapisano da od izvora Kravaršćice granica ide prema jugu, sve do utoka Kravaršćice u Kupu. No, zbog sama toka rijeke, koji se, ipak možemo pretpostaviti nije baš toliko drastično promijenio do vremena druge polovice 18. stoljeća, odnosno kada je napravljena Prva vojna karta, granica je, slijedeći tok potoka (što je naglašeno u obje isprave), morala ići prvo djelomično prema sjeverozapadu, a zatim prema jugu, pa opet prema istoku pa opet prema jugu, do utoka Kravaršćice u Kupu, koji se nalazi kod današnjeg Lijevo Srediča. Time bi omeđivala zemlje Topuske opatije, odnosno prostor današnjeg Gornjeg Hruševca i Lukinić brda. Nakon toga će ići tokom Kupe, prema zapadu, do utoka Kupčine u

¹⁶⁹ CD 3, dok. 84, str. 104.

¹⁷⁰ Novak, *Gorski arhidakonat*, str. 153–154.

¹⁷¹ Granice se mogu rekonstruirati prema ispravi od 6. svibnja 1353., kojom je ivanovački prior Bandonus Cornuti dao u zalog *possessionem nostram, videlicet sanctum Michaellem prope Cuppam existentem* određenom Blažu Vagiću. U ispravi su zapisane granice posjeda, a prema tom opisu na sjeveru je granica bila *via publica, ubi sunt insimul quatuor mete coniuncte, prima de Krawarzka, secunda de Lethowanich, tertia de Hrusewecz, quarta sancti Michaelis prenotati*, CD 12, dok. 116, str. 159–161.

Kupu. I nakon tog mjesta, opisi granica se nastavljaju u obje reambulacije, no to su već granice Kupčine, odnosno 1328. Jamnice i Kupčine o kojima ovdje neće biti riječi, jer se ti posjedi kasnije ne spominju kao dio želinskog imanja, pa bi njihova povijest zahtijevala daljnje istraživanje.¹⁷²

Prilog 5. Reambulacija posjeda Pusta Dužica iz 1358. godine

Dana 4. travnja 1358. Zagrebački kaptol izdao je ispravu u kojoj su zapisane granice posjeda *Puztadulsycha* i *Tornouch*. Cilj omeđivanja tih posjeda je bilo njihovo omeđenje u odnosu na posjede želinske utvrde. Zbog toga, posjedi nisu omeđeni u potpunosti, već samo na dijelovima gdje su graničili sa želinskim posjedom. Posjed *Puztadulsycha* je držao *magister* Ivan, sin Ivana iz Zagrebačkog polja, ali kao predijalac Topuske opatije. Granice tog posjeda su bile sljedeće: *Prima enim meta prenominate possessionis Puztadulsycha et silve ad eandem pertinentis incipit a parte silve possessionis Polanya circa rywulum Glogoua vocatum in arbore ilicis cruce signata et meta terrea noua circumfusa, deinde tendit directe in eadem silua ad partem australem per continuas quatuor arbores iliceas vna ab alia in bono spacio distantes cruce signatas et metis terreis nouis circumfusas et quandam sub vna arbore ilicis cruce signata et meta terrea noua circumfusa, ad dexteram partem remanet dicto magistro Iwan, ad sinistram vero supradicte terre Poianya; ab hinc vbi iunguntur silue dicte possessionis Puztadulsycha per eandem viam ad australem partem in paruo spacio tendendo peruenit ad metas silue ville Lekennyk supradicte circa semitam Halazuch vocatam, inde per eandem semitam reflectitur ad partem orientalem et directe ad eandem partem per continuas vndecim arbores iliceas vna ab alia per ordinem in bono spacio distantes cruce signatas et metis terreis nouis circumfusas procedendo peruenit ad ryuulum Doben appellatum, per cuius cursum procedendo cadit in fluuium Odra dictum et a parte meridionali remanet vsque metas possessionis nostre Dulsicha vocate Iwan prenotato, a parte vero septentrionali ville Lekennyk memorate et sic per metas supradictas separatur predicta possessio Puztadulsycha et silua ad eandem pertinens a possessionibus et siluis castris Selyn antedicti.*¹⁷³

Iz opisa granica jasno je da se *Puztadulsycha* nalazila na području današnjeg naselja Dužica. Granice katastarske općine Dužica na katastru iz 1861. i danas su gotovo identične. U ispravi iz 1358. su zapisane dijelom zapadna te sjeverna granica posjeda. Na zapadnoj, odnosno jugozapadnoj strani granica započinje od potocića Glogova. Glogov potok ucrtan je na katastru iz 1861. točno na granici Dužice i Letovanića. Granica Poljane i Puste Dužice započinje oko potoka te ide od njega, što je situacija vrlo slična onoj iz katastra 1861. Prema daljnjem opisu slijedilo bi da granica dalje ide prema jugu. No, to je nekakva greška ili zabuna jer je Lekenik sjeverno od Dužice. Uz to, kada se pogledaju ostale točke u tom opisu, jasno je da je na ovom mjestu granica morala ići prema sjeveru, jer u suprotnom ne bi Pusta Dužica mogla

¹⁷² Te granice su djelomično analizirane u: Antičić, *Reconstruction of the settlement system*, str. 47–50.

¹⁷³ CD 12, dok. 357, str. 464.

biti južno od Lekenika, kako se u ispravi izričito navodi. U trenutku kada granica dolazi do šuma sela Lekenik skreće prema istoku, dolazi do potoka Doben i njime dolazi do Odre. Potok Doben je također granica Dužice i Lekenika 1861. Iz toga se može zaključiti da je i tu granica napravljena 1358. prilično slična granici iz 1861. pa i današnjoj katastarskoj granici Dužice.

Prema ovoj reambulaciji posjeda Poljana, zasigurno na dijelu od Glogova potoka te Lekenik cijelom južnom granicom, sve do utoka Dobena u Odru bili su posjedi želinske utvrde. Želinskom imanju su nakon 1328. pripali Kravarsko i Peščenica, dijelovi bivšega Čičanskog preceptorata. No, ako se promotre granice ivanovačkih posjeda i granice iz 1358. uočavaju se neke razlike. Iz opisa međa ivanovačkih posjeda može se zaključiti da su ivanovci držali dio prostora današnjeg Lekenika, kao i sjeverni dio današnje katastarske općine Poljane Lekeničke. Granica ivanovačke Peščenice, kojoj je pripadao i dio današnjeg Lekenika sezala je na istočnoj strani do mjesta na kojem se cesta koja je išla rubom Turopoljskog luga spuštala do potoka Lekenik te od tuda skretala prema jugu, odnosno jugozapadu slijedeći tok potoka Lekenik. Prema opisu Puste Dužice od 1358. granica želinskog Lekenika je bila oko 3 kilometra južnije i to cijelom dužinom od granice Poljane Lekeničke do Dobena, pa njegovim tokom do Odre kao krajnje istočne točke. Na katastru iz 1861. vidljivo je da je to granica Lekenika Erdelskog, odnosno Erdedskog. Naziv potječe od obitelji Erdődy, tadašnjih vlasnika želinskog vlastelinstva.¹⁷⁴ Štoviše, sjeverna granica tog Lekenika je potok Lekenik, a taj potok je južna granica Velikoga turopoljskog luga, uspostavljena još 1249.¹⁷⁵ Sjeverno od nje je i Lekenik Turopoljski, odnosno posjedi Plemenite općine. Dakle, prema opisu granica Dužice iz 1358. cijeli prostor Lekenika Erdeljskog je već onda bio posjed Želina. Je li sjeverna granica već onda bio i potok Lekenik može se samo pretpostaviti te je na osnovu toga on ucrtan kao sjeverna granica. No, sigurno je da je posjed želinskog Lekenika 1358. zasigurno bio na većem prostoru od onog dijela koji je 1328. pripadao Čičanskom preceptoratu.

Isti zaključak se može primijeniti i na posjed Poljane Lekeničke; granica iz 1358. zasigurno je bila južnije od granice opisane 1328., bila je duga praktički kao i današnja granica Poljane Lekeničke. I tu je zapadna granica nacrtana kao današnja granica Poljane Lekeničke, na osnovi pretpostavke, budući da za sada nema istodobnog izvora koji bi je potvrdio. Prema opisu granica Čičanskog preceptorata iz 1328. granica posjeda je išla iznad predija Poljana (*supra praedium Poljana*), kojemu se ne navodi vlasnik.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Laszowski, *Povijest plemenite općine Turopolje*, sv. 1, str. 355–357.

¹⁷⁵ MHNC 1, dok. 5, str. 8.

¹⁷⁶ CD 9, dok. 316, str. 383–385.

Karta 6. Lekenik Erdelski, Dužica i Poljana Lekenička na katastarskoj mapi iz 1861. (izvor: Arcanum Maps, Cadastral maps, XIX century)

Kako se želinsko vlastelinstvo proširilo na Lekenik Erdeljski odnosno Poljanu Lekeničku za sada ostaje otvoreno pitanje. Što se Lekenika tiče, treba naglasiti da kada Ivanovci iznajmljuju Malu Peščenicu i Lekenik *comesu* Perčinu i njegovu bratu 1275., oni im dozvoljavaju i korištenje šuma, svih osim šume Ovas.¹⁷⁷ Gdje se točno ta šuma nalazila nije precizirano, pa možda postoji mogućnost da je bila negdje na prostoru Lekenika Erdedskog ali ne pripojena glavnom dijelu posjeda, pa kao takva i nespomenuta u opisu granica. No, i nije morala biti. Na kraju isto tako treba napomenuti da postoje izvori koji bi mogli donekle razjasniti što se događalo na prostoru oko Lekenika i Poljane Lekeničke prije 1358., na primjer opisi biskupskih i kasnije kaptolskih posjeda u sklopu kojih je i prostor Dužice.¹⁷⁸ No, međaši opisani u tim izvorima nisu lako odgonetljivi te bi to svakako zahtijevalo detaljnije daljnje istraživanje.

¹⁷⁷ CD 6, dok. 123, str. 137–138.

¹⁷⁸ Te reambulacije je analizirala Lelja Dobronić, no nije se bavila susjedima opisanih imanja. Lelja Dobronić, *Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika iz god. 1201.*, Zagreb 1951., str. 278–281; Dobronić, *Topografija zemljišnih posjeda Zagrebačkog kaptola*, str. 203–214.

Prilog 6. Reambulacija posjeda Trnovec iz 1358. godine

Isprava Zagrebačkog kaptola od 4. travnja 1358. u kojoj su zapisane granice posjeda *Puztadulsycha* i *Tornouch* dijelom je analizirana i u Prilogu 5. Kao što je tamo rečeno, cilj omeđivanja ovih posjeda je bilo njihovo omeđenje u odnosu na posjede želinske utvrde te su omeđeni samo dijelovi posjeda koji su graničili sa želinskim posjedom. Posjed *Tornouch*, odnosno Trnovec je pripadao Magistru Ivanu, sinu Ivana i "drugima" (*et aliorum*).¹⁷⁹ Ti "drugi" su bili turopoljski plemići.¹⁸⁰ Opis granica Trnovca je prilično dug te je analiza podijeljena u dva dijela:

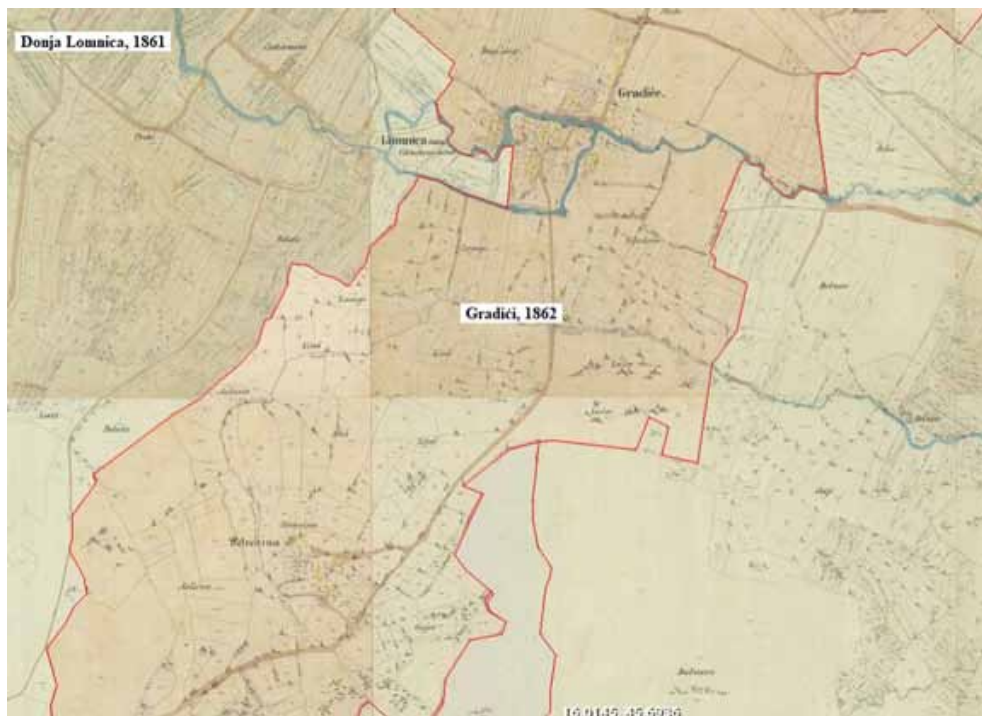
Prima enim meta incipit a parte terre dicti magistri Iwan in quadam via circa spinas, que vadit de Lumpnycha in Kuriolouch ubi iungitur quedam particula terre dicti castris Selyn vsque dictas spinas et viam supradictam ibique est meta terrea de nouo suo [...] per eandem viam versus orientem remanente terra magistri Iwan prelibati a dextris vsque fluuium Odra nuncupatum et a sinistris dicta particula terre castris annotati peruenitque ad quandam aliam viam ubi est meta terrea noua, ab inde reflectitur per eandem viam et peruenit ad transitum [predicti] fluuii Odra Peeschenybrod vocatum, ubi est iterum meta terrea noua, deinde transit ipsum fluuium Odra ad meridiem et in litore eiusdem similiter est meta terrea de nouo erecta, ab hinc tendit versus meridiem per quandam antiquam viam inter spinas et peruenit ad aquam Lompnycha, [ubi] est transitus et ibi est meta terrea noua et sic terra predicti magistri Iwan vbique a fluuio Odra ad orientem, terra vero possessionis Petrouina castris Selyn remanet ad partem occidentalem [...].

Cesta koja vodi iz Lomice u Kurilovac kao sjeverna točka otkriva da se posjed nalazio negdje između Lomnice i Kurilovca, što bi bio prostor današnjeg naselja Gradići. Također, spominju se Lomnica i Odra kao dvije različite rijeke. Tradicionalno, kako je zapisao Milan Šenoa početkom stoljeća, Lomnica se do Kurilovca zvala Lomnica, nakon Kurilovca Odrica, a nakon Vukovine Odra.¹⁸¹ U srednjovjekovnim izvorima zabilježene su i Lomnica i Odra, ali ne i Odrica. Međutim, prema ovoj ispravi čini se da se Lomnica i Odra jesu spajale negdje oko Gradića, s tim da bi Lomnica bila južno i zapadno od Odre. Takva situacija je prikazana na vojnim kartama i starom katastru; upravo na mjestu današnjeg naselja Gradići postojao je dio gdje je rijeka tekla paralelno u dva toka.

¹⁷⁹ CD 12, dok. 357, str. 463–466.

¹⁸⁰ Antičić, *Reconstruction of the settlement system*, str. 115–117.

¹⁸¹ Milan Šenoa, *Zemljopis i narodopis*, u: Laszowski, *Povijest plemenite općine Turopolje*, sv. 1, str. 6.

Karta 7. Naselja Gradići i Petrovina na katastarskoj mapi iz 1862. (izvor: Arcanum Maps, Cadastral maps, XIX century)

Opis granica iz 1358. je donekle nejasan, no prema drugim izvorima utvrđeno je da je na prostoru Gradića bilo mjesto zvano *Nowgar* u srednjovjekovnim izvorima. To su bila poljoprivredna zemljišta turopoljskih plemića; jednom od njih je Odra također spomenuta kao južna granica.¹⁸² Dakle, okvirno se može pretpostaviti da je *Nowgar* nastao na teritoriju Trnovca, baš kao i naselje Kušanec koje je bilo južno od Kurilovca.¹⁸³ Ako se to poveže s ovom reambulacijom, može se pretpostaviti da se posjed želinske utvrde protezao na području današnjih Gradića, južno od rijeke Lomice, odnosno Odre. S obzirom na položaj na kojem se razvilo naselje Kušanec, a to je prostor južno od Kurilovca, može se također pretpostaviti da je granica između Trnovca i posjeda Želina započinjala na rijeci Odri, otprilike gdje i granica Gradića prikazana na katastru iz 1861.

Drugi dio opisa granica Trnovca:

[...] *ex hinc transit ipsam aquam et in littore eiusdem est meta terrea noua, inde circa*

¹⁸² Nikolina Antičić, Combining documents, toponyms, and archaeology in Turopolje, Croatia. GIS in historical research, *Annual of Medieval Studies at CEU*, sv. 21, Budimpešta 2015., str. 255–257.

¹⁸³ Antičić, *Reconstruction of the settlement system*, str. 338–342.

eandem [a]quam per paruuum spacium ad occidentem ad dumos spinarum et per spinas directe versus meridiem in quandam paludem Mlaza dictam progreditur et per eandem paludem ad eandem plagam tendendo ad quasdam arbores iegenye peruenit, de quibus in aquam Mozuchya vocatam intrat et transit ipsam aquam versus eandem partem ad quandam arborem harazth meta terrea noua circumfusam et directe eundo transit in aquam Chernech dictam ubi est arbor ilicis meta terrea noua circumfusa; ab hinc per nemus ad eandem partem ad aliam arborem ilicis meta terrea noua circumdatam, deinde quasi versus occidentem in eodem nemore eundo per arbores haas peruenit ad quandam viam circa quendam locum paludosum ubi est arbor tylee (!) cruce signata et meta terrea noua circumfusa; ex tunc ad eandem partem in bono spacio eundo ad arborem tylee antiquatam, signatam et meta terrea noua circumdatam; ab hinc versus eandem paludem Mlaka dictam in modico spacio eundo exit in arborem ilicis meta terrea noua circumfusam, inde vadit in rywulum Hramechnyak vocatum et ipsum transeundo ad arborem ilicis cruce signatam et meta terrea noua circumfusam, deinde ad meridiem ad arborem ilicis ad campos cruce signatam et meta terrea circumfusam; ab inde ad eandem plagam eundo ad arborem ilicis cruce antiqua signatam et meta terrea noua circumdatam, inde ad eandem partem ad quandam arborem ilicis cruce signatam meta terrea circumfusam, de hinc ad arborem ilicis similiter cruce signatam et meta terrea noua circumfusam, ad eandem partem eundo deuenit ad magnam viam que transit ad Petrouina in Crauarzka et secus eandem viam in modico spacio versus eandem partem ad arborem tylie et ilicis crucibus signatas et metis terreis nouis circumfusas, que ad orientem ipsi magistro Iwan, ad occidentem vero possessioni dicti castris Selyn Petrouina antedictae separant et distinguunt; inde per eandem viam versus eandem partem eundo peruenit in aquam Buna et per meatum eiusdem ad orientem tendit a parte sinistra terra predicti magistri Iwan, a dextra vero supradictae possessionis Crauarzka vocata remanente.

Negdje oko Odre granica u jednom trenutku kreće prema jugu, prelazi “vode” nazvane Mozuchya i Chernech te nakon Chernecha blago skreće prema zapadu, dolazi do potoka Hramechnyak, nakon kojeg ide prema jugu, dolazi do velike ceste koja ide od Petrovine do Kravarskog te uz nju nastavlja dalje do Bune, čijim tokom ide prema istoku. Tokovi potoka Mostičajna i Ramiščak su vidljivi na Prvoj vojnoj karti. Potok Chernech nije, ali je zabilježen na tom prostoru u još nekim srednjovjekovnim ispravama.¹⁸⁴ Budući da granica ove potoke samo prelazi ili dotiče, ovdje nije potrebno dalje raspravljati o tim vodotokovima. Važno je naglasiti da je ova granica išla od Odre pa sve do rijeke Bune, dakle želinski posjed Petrovina se nalazio na južnom dijelu današnjih Gradića, prostoru današnje Petrovine Turopoljske te velikom dijelu zemlje koja danas potpada pod katastarsku općinu Šiljakovina.

Što se tiče zapadnih granica tog posjeda, zabilježene su donekle u ispravama iz devedesetih godina 14. stoljeća, iz razdoblja kada je Petrovina bila vlasništvo građana Gradeca. Razlog izdavanja tih isprava su bile stalne svađe oko granica koje su se

¹⁸⁴ Npr.: MHNC 1, dok. 6, str. 9.

odvijale između građana i plemića iz Donje Lomnice.¹⁸⁵ Te isprave sadrže podatke o nekim dijelovima granice te dosta mikrotoponima koji bi zahtijevali detaljnu analizu. No, spominje se na primjer crkva sv. Petra oko koje se vodio prijevor. Ako se usporedno pogleda njezina pozicija na Prvoj vojnoj karti i granična linija između Donje Lomnice i katastarske općine Gradići (pod koju je Petrovina potpadala 1861.), vidljivo je da se sama crkva doista nalazi gotovo uz graničnu liniju, a unutar granica Gradića. Također se spominje potok Ravinščak kao granica, a on doista i jest granica između Donje Lomnice i Šiljakovine na jednom dijelu.¹⁸⁶ Ti podatci, iako bi zahtijevali daljnju analizu, ipak upućuju da je i zapadna granica Petrovine više-manje slijedila liniju današnje zapadne granice katastarskih općina Gradići i Šiljakovina te je kao takva prikazana na karti. Na kraju, i sama Šiljakovina je 1394. postala vlasništvo građana Gradeca.¹⁸⁷ Na kraju će u 15. stoljeću i ona postati vlasništvo Želina.¹⁸⁸

¹⁸⁵ MHNC 1, str. XLV–XLIX.

¹⁸⁶ MHCZ 1, dok. 385, str. 368–369.

¹⁸⁷ MHNC 1, dok. 135, str. 133–134.

¹⁸⁸ MHCZ 2, dok. 345, str. 447.

Nikolina Antonić

A Sketch of Historical and Spatial Development of Medieval Lordship of Želin in the Thirteenth and Fourteenth Centuries

Summary

In this article the development of medieval estate of Želin (in Zagreb County) in the thirteenth and fourteenth centuries is analysed. This analysis can be seen as a case study of development of estates in medieval Slavonia. It is focused both on owners and inhabitants of the estate (up to the point that is possible to do, based on relatively scarce sources) as well as on mapping of borders of the estate based on the data from perambulations recorded in charters. The core of the estate was Želin, mentioned in the sources from the 1260s as a state property, that is, property of the bans of Slavonia. In 1293 King Andrew III gave it to Radoslav Babonić, to be owned by him and his descendants as their hereditary estate. Sometime in the period of the Babonić rule, between 1293 and 1327, Želin castle was built. However, after (or shortly before) the breakdown of power of the Babonići in 1327, the estate was again taken over by King Charles Robert. In 1328, the king made an agreement with Knights Hospitallers. They gave him estates of the Čičan Preceptory. In return, he gave them estates Starča and Trnava in Požega County. Parts of the Čičan Preceptory (Čičan, Kravarsko and Pešćenica) were merged with Želin, which meant significant enlargement of borders of the estate. Želin remained royal estate governed by castellans until 1390s. In 1396, nobleman John Széchy, son of late Ban Nicholas Széchy was mentioned as an owner of Želin. When and how he got the estate is not known at this point, but it happened at sometime during the reign of King Sigismund of Luxemburg. John Széchy did not hold it for long. In 1399, Lawrence, Nicholas and Christopher, sons of Nicholas Toth of Susedgrad were mentioned as new owners. The Toths and their descendants the Hennings will own the estate throughout the whole fifteenth century.

Key words: Želin, Čičan, Čičan Preceptory, medieval estate, perambulations of medieval estates, Zagreb County